

109

Гъэтхэпэм и 14-р — адыгабзэмрэ тхыбзэмрэ я Маф

**Адыгэ Республикэм
щыпсэхуэу
лпытэныгъэ зыфэтшыхэрэр!
Тичыплэгъу лъаплэхэр!**
Адыгабзэмрэ тхыбзэмрэ я
Мафэ фэш! тышфугуш!о!
Тиреспубликэ анахь щагъэ-
лпэллэрэ мэфэкхэм мыр зыкнэ
ащыщ. Адыгеим икъэралыгъуа-
бзэхэм зыкнэ ащыщым лпытэ-
ныгъэ зэрэфашырэм ишыхатэу
цыф лъэккэ зэфэшхьафхэм азы-
фагу илэ зэгурыланыгъэр гъэпы-
тэгъэным, дунаим ихэгъэгъу зэ-
фэшхьафхэм ащыпсэхуэу адыгэ-
хэм культурэ-тарихь зэпхыныгъэу
азыфагу ильым нахь зиушхом-
бгъуным ар афэлажэ.

Адыгабзэм изэгъэшэн, сьд
фэдэрэ бзи фэдэу, цыфым ихэ-
хьоныгъэкнэ мэхъанэшхо зилэ
лэныкыбоу зэрэщытым имыза-
кыоу, адыгэхэм ижырэ хабзэу
ялагъэхэм, якультурэ, яшэн-зэхэ-
тыклэхэм, ядунееплыкнэ нэлуа-
сэ фешых.

Адыгабзэмрэ тхыбзэмрэ язэ-
гъэшэн тынагъэ зэрэтэдгъэтырэм
елытыгъэщт обществэм гушхьэ-
лэж хэхъоныгъэу ышыцтыри,
Адыгэ Республикэм цыф лъэккэ
зэфэшхьафхэм ащыпсэхуэрэм
зэгурыланыгъэу азыфагу ильы-
цтыри.

Тичыплэгъу лъаплэхэр, тыгу
кыдделэу зэкнэ тышфурьлао
псауныгъэ пытэ, шыэкнэшу шэуи-
лэнэу, дунаир мамырэу, шлум
шыушымыкнэу шэупсэхунэу!

**Адыгэ Республикэм
и Лышхьэу
ТХАКЛУШЫНЭ Аслъан
Адыгэ Республикэм
и Къэралыгъо Совет — Ха-
сэм и Тхьаматэу
Владимир НАРОЖНЫЙ**

**Тыгуасэ АР-м и Лышхьэу Тхьаклушынэ Аслъан
Урысыем шызэлашлэрэ сурэтышлэу Константин
Худяковыр ригъэблэгъагъ. Зэлулэгъу хэлъагъэх
АР-м культурэмкнэ иминистрэу Къулэ Мыхьамэд,
Къоклыплэм шылэ лъэккхэм я Къэралыгъо музей и
Темыр Кавказ къутамэу Мыекъуапэ дэтым ипашэу
Кушъу Нэфсэт, нэмыкхэр.**

Урысыем изаслуженнэ сурэ-
тышлэу, художествэхэмкнэ Уры-
сые академием хэтэу, ащ икыу-
тамэу Поволжье шылам ипашэу,
сурэтышхэм ятворческэ Союз
ипрезидентэу, Москвскэ къэра-
лыгъо художественнэ-промыш-
леннэ академиеу С. Г. Строга-
новым ыцлэ зыхьырэм ипро-
фессорэу Константин Худяко-
выр Къоклыплэм шылэ лъэккхэм
я Къэралыгъо музей и
Темыр Кавказ къутамэ Адыге-
им кыыригъэблэгъагъ. Ащ икыэ-
гъэлэгъон мы мафэхэм рес-
публикэм щыклошт.

— Лъэшэу тигуапэ цыф лэ-
пэласэу, Урысыеми нэмыкнэ чы-
плэхэми ащызэлашлэрэ сурэ-
тышлэр Адыгеим кыызэрэблэ-
гъагъэр, — кылуагъ Тхьаклу-
шынэ Аслъан хьакнэ зыфи-
гъазээ. — Искусствэм изы
лэныкыбоу узыфэгъэзагъэр не-
пэрэ уахьтэм кыыздихьыгъэ-
хэм ащыщ, ар анахьэу ныб-
жыкнэхэмкнэ гъэшлэгъоны. Ащ
фэдэ мыш нахьыпэкнэ кыща-
гъэлэгъуагъэу щытэпыш, ти-
ныбжыкнэхэр ягуапэу еплъын-
хэу кысшлэш.

Константин Худяковым шхьэ-

Зэлъашлэрэ сурэтышым луклагъ

кнэфэныгъэшхо хэлъэу Адыгеим
зэрэщыпэгъоклыгъэхэр, респу-
бликэм ипашэу зэрэригъэблэгъагъэр
зэригуапэм пстэумэ апэу кы-
кнэгъэтхыгъ, «тхьашуегъэпсэу»
къарилуагъ. Ащ цифровой шы-
кнэ ыгъэфедээ картинэхэр
етых. Ахэр ары Адыгеим кы-
щигъэлэгъоштхэр. Живописэу
нахьыпэкнэ зыпылыгъэм, итвор-
чествэ зыщыригъэжыгъагъэм

кыхэхкнэ, лъэхъаным кнэу кыыз-
дихьыгъэ технологиэхэр сурэт-
шыным щигъэфедэнхэм кы-
фэклонэу зэрэхуэгъэм ар кы-
тегушылагъ, Адыгеим проектэу
кыщагъэр зыфэдэм кнэлуэ
Лышхьэрэ щигъэгъозагъ, илэ-
шлагъэхэр зыдэт тхылхэр шл-
хьафтынэу кыыритыгъэх. Кы-
зэрилуагъэмкнэ, къэгъэлэгъо-
нэу мы мафэм кызылауахыгъэр
мэлылфэгъу мазэм ыкнэ нэс
клошт.

Нэмыкнэ лэныкыбоу зытегушы-
лагъэхэм зэу ащыщ Адыгеим
икыгъэ ныбжыкнэ лэпэласэхэр
Московскэ къэралыгъо худо-
жественнэ-промышленнэ ака-
демиеу С. Г. Строгановым ыцлэ
зыхьырэм щегъэджэгъэнхэр.
Константин Худяковым ащкнэ
ишуагъэ кыгъэклонэу зэрэхьа-
зырым кыкнэгъэтхыгъ. Мы ма-
фэ дэдэм къэгъэлэгъонхэм
якызылауахыгъэу музейм щыкло-
штым Лышхьэрэ кыыригъэблэ-
гъагъ.

Тхьаклушынэ Аслъан Адыге-
им фэгъэхыгъэ тхылхэр нэ-
пэплэ шлхьафтынэу хьакнэ
ритыгъэх.

ХЪУТ Нэфсэт.

Сурэтхэр А. Гусевым тыри-
хыгъэх.

Псауныгъэр кызухъумэгъэныр пшъэрылэ шхьа!

**Промышленнэ продукциер хэбзэнчъэу гъэзеклогъэ-
ным пэуцужырэ комиссиер республикэм шызэхэ-
щагъэм тыгуасэ илэгъэ зэхэсыгъом тхьаматэгор
щызэрихьагъ Адыгэ Республикэм и Лышхьэу
Тхьаклушынэ Аслъан.**

Ифтхьабзэм хэлъагъэх
АР-м и Къэралыгъо Совет —
Хасэм и Тхьаматэу Владимир
Нарожнэр, республикэм ипро-
курор шхьалэу Василий Пос-
ловскэр, муниципальнэ образо-
ваниехэм, кыулыкыу ыкнэ ве-
домствэ зэфэшхьафхэм япа-
щэр, нэмыкхэри.

Шьон пытэхэр хэбзэнчъэу зэ-
рлуагъэкнэ ылэныкыбоу
лофхэм язытет зыфэдэм кы-
тегушылагъ АР-м хэгъэгъу кнэ
лофхэмкнэ иминистрэ игуадзэу
Брант Муратинэ. Ащ кызыэри-
луагъэмкнэ, 2015-рэ ильэсэм мы
лофыгъом епхыгъэ материал
253-рэ хэбзэхуамакхэм кы-

лэклэхьагъ. Лицензиер ямылэу
алкоголь продукциер зыщэщы-
гъэхэм альэныкыбоу протокол
215-рэ зэхэгуэуагъ, хэбзэгъэ-
уцугъэр зыукогъэ нэбгырэ 213-
мэ административнэ пшъэдэ-
кыж арагъэхыгъ. Документ
зыпымылэ шьон пытэхэр, этило-
вэ спирт кызыщэкнэщыгъэ
автомобиль 22-рэ гъогу-патруль
кыулыкыу илофышлэхэм кыагъэ-
уцугъэх. Законыр зыукуагъэ-
хэм альэныкыбоу уголовнэ лофи
2 кызылауахыгъ. Зэфэхьысыж-
хэм кызыэрагъэлэгъорэмкнэ,
арк нэпцыр нахьыбэрэмкнэ
кызыдырашхэу агъэунафыгъэр
Темыр Осетиерэ Къэбэртэе-

Бэлькэр Республикэмрэ. Хэ-
бзэгъэуцугъэр зымыгъэцаклэхэ-
рэр кыхэхгъэщыгъэнхэм фэлоры-
шлэрэ лфтхьабзэхэр хэбзэ-
ухуамакхэм ильэсым кыкнэ
рагъэкнэ. Ащ ишуагъэкнэ
шапхэхэм адимыштэрэ алко-
голь продукциер зэрыт бэшэ-
рэб 5798-рэ, спирт литрэ 862-
рэ алахыгъэх. Мы ильэсым, шы-
лэ мазэм, полициер икыулы-
кыушлэхэм Мыекъопэ районым
профилактическэ лфтхьабзэхэр
щырагъэкнэ, автомобилэу
«Нисан» зыфилорэм ируль кнэ-
рысыгъэ водителыр кыагъэуцугъ.
Автотранспортыр кызылэхуамакхэм,
спиртыр зэрыт бэшэрэб 1160-
рэ кырагъотагъ, ахэм зи тхылэ
апылыгъэп. Ащ нэмыкнэу фэ-
тэрхэм, унэхэм арк нэпцыр
ащызыщэрэ нэбгырэ пчъагъэ
кыабытыгъ, ахэм атефэрэ пшъэ-
дэклэжыр арагъэхыгъ. Мы

лэныкыбоу хэбзэхуамакхэм
лофышхо ашлэ нахь мышлэ-
ми, джыри гумэкнэ, щыкла-
гъэу шылэр зэрэбэр министрэм
игуадзэ кылуагъ, ахэр дэгъэ-
зыжыгъэнхэм аналэ тырагъэ-
тыштэу кыгъэнэфагъ.

— Шапхэхэм адимыштэрэ
шьон пытэхэр, арк нэпцыр
республикэм кызыщэхэрэр, шы-
лузыгъэкнэхэрэр кыхэхгъэщы-
гъэнхэ, ахэм пытагъэ хэлъэу
пшъэдэклэжы ягъэхыгъэн фае.
Сыда ломэ мыш фэдэ продук-
циер цыфым ипсауныгъэ зэще-
гъагъэ, ар зыгъэфедэу зиду-
най зыхьожыкхэрэри кыахэхы.
Мыщ дэжыым тэркнэ зэкнэ
аныхь шхьалэр Адыгеим шы-
псэхуэрэр кыэтыхуамакхэр
ары. Ар гъэцэкнэным пстэуми
тынагъэ тедгъэтыныр пшъэрылэ
шхьа!, — кылуагъ Тхьаклушынэ
Аслъан.

Изэгъу уцхэр ыкнэ медицина
пкыгъохэр хэбзэнчъэу амыгъэ-
зеклонхэм зэрэпылпэхэрэм,
мы лэныкыбоу мы уахьтэм
лофхэм язытет зыфэдэм фэгъэ-
хыгъэу кыгушылагъ Росздрав-
надзорым икыутамэу респу-
бликэм шылам ипашэу Шымгъэху
Айтэч. Ащ кызыэрэхыгъэщыгъэм-
кнэ, псауныгъэр кызухъумэгъэ-
ным иучреждениехэу, аптекахэу
Адыгеим итхэм ачлэлэ ыкнэ аща-
щэрэ Изэгъу уцхэр шапхэхэм
адештэхэмэ уплэкнэным
пае лфтхьабзэ гъэнэфагъэхэр
блэкнэ ильэсым рагъэкнэ-
гъэх. Зэфэхьысыжхэм кызыэра-
гъэлэгъуагъэмкнэ, хэуконыгъэ-
хэр шылэх. Мыщ дэжыым кнэ-
гъэн фае цыфым ипсауныгъэ
зэщыгъэкнэ зылэкнэшт Изэгъу
уцхэр, медицина прера-
ратхэр Адыгеим кырашагъэ-
хэу зэрамыгъэунафыгъэр.

**ТХЪАРКЪОХЪО
Адам.**

Ныбжыырэ бзэр тэжъугъэухъум

Мы дунэешхоу тызытетым цыф лъэпкъ мин пчъагъэ щэпсэу. Джащ фэдиз бзэ зэфэшхьафи щы. Лъэпкъ пэпчъ ежъ иеу, гъашлэр къыдигъэшагъэу бзэ лъуль. Тэри адыгабзэр тыбзэ, тилъэпкъ къыдхъугъэу, тигъогогъугъэу, гушъуагуи гумэки къыддигогъыгъэу.

Адыгэ лъэпкъым ылапсэ, шлэныгъэлэжхэм зэрагъэунэфырэмкӀэ, илъэс минитфым ехъу ыныбжъ, ау ар ащ нахьыбэнкӀи къэнэштӀэп. Арэу зыхъукӀэ, тэ тыкъызхэкӀыгъэхэр урым цивилизациям ыпэжкӀэ шылагъэу пльытэн пльэкӀышт. Хаттхэмр хеттхэмр адыгэхэм ялъэпкъыгъэу бэмэ алытӀэ. Ар озыгъэлон шыпкъэ гъэшлэгъоныбз дунэе хышъэм инэкӀубгъохэм уащыре хыллӀэ. Мыхэм ягугъу къызкӀэсшырэр лъэпкъыбзэм ыныбжъ зэрэбэдэдэр кӀэзгъэтхъынэу сыфаешъ ары. Адэ непэ адыгабзэм илоф сыда зытетыр?

Илъэс тӀокӀым ехъукӀэ узкӀэлэбэжмэ, ООН-м хахьэрэ ЮНЕСКО-м ыгъэуцугъэгъэ лӀо-

фыгъохэм ащыщыгъ «Лъэпкъ макӀэхэм абзэрэ яхабзэрэ къэухъумэгъэнхэр». ТиреспубликӀэ еджэпӀиплӀмэ ЮНЕСКО-м ыналэ къытетэу лажъэщтыгъэх. БлащӀпсынэ гурыт еджапӀэу сэ сызщылажъэщтыгъэри ахэм ащыщыгъ. Ау республикӀэ тилэ зэхъум, тыбзэ къэралыгъо статусыр зегъотым, зэтыгъо къэралыгъо ушэтыныр (ЕГЭ) къызежъэм, тыбзэ гъашлӀми къэралыгъоми мэхъанэу щырилагъэм зэхапшӀэу къыкӀичэу ригъэжъагъ. Адыгабзэм тыфэ-гумэкинуэ, тытегушылэнэу, тегупшысэнэу игъо хъугъэ.

ИлӀэх Адыгэ РеспубликӀэм телевидениер, радиор, лъэпкъ гъэзетыр, «Зэкъошныгъэр», «Жьогъобыныр», ныбжыкӀэ журналэу «Ныбджэгъур», художественнэ тхылъхэр адыгабзӀкӀэ къыдӀкӀхэу. Ау шыпкъэр тэжъугъало. Адрэ республикӀэхэу Темыр Кавказым исхэм зӀкӀ пӀоми хъунэу спутниковэ телевидением ежъ каналхэр щырялӀэх, шъхадж ыбзӀкӀи къэтынхэр регъэкӀокӀых. Тэ тилӀэмэ хъуштба ащ фэдэ? ХэткӀи шъэфыжъэп, тирес-

публики изакъоп, зэрэкъэралыгъоу егъэгумэки тхылъеджэхэр бӀкӀэ нахь макӀэ зэрэхъугъэхэм. Тхылъ емыджэрэ ныбжыкӀэхэм бзэм идэхагъэрэ илӀшугъэрэ сыдэуштӀэу къагурылошта тилӀэхъан?

«Адыгэ макъэм» икӀэтхэн игъо къызыскӀэ, гъэзет закъоу тилӀэр зэфамышлыжыным пае,

хъулагъэу хышъэм хэтых цыф лъэпкъыбз.

Мыщ фэдэ гумэкигъохэр къэзыгъэушрэ лӀофыгъохэу джыдэдэм тилӀэхэм ягугъу къэсшмэ сшӀоигъу.

Сыд фэдэрэбзи сабыим шӀу ебгъэлъэгъуныр унагъом къыщегъэ. Шлэныгъэлэжхэм къызэралорэмкӀэ, сабыим ицӀыкӀугъом бзи 2 — 3 къемыхы-плӀэкӀэу зэригъэшлӀэн ылъэкӀышт. Ау ежъ ыбзэ ыль хэлъэу къэтджыным пае, апэ зэхихын фаер иныдэлъфыбз. Тыдэ къытхыштыха тымышлӀэжхэрэ кушъэ ордэхэр, сабий гъэджэгъу усэ цыкӀлхэр, лурылупчъэхэр, пшысэхэр, къэбархэр, хырыхы-хэхэр? Сабыим ыныбжъ елытыгъэу, мыхэр зӀкӀэ дэтэу тхылъ зырыз унагъо пэпчъ ищыкӀагъ. Ахэр зэрэтымышлӀэжы-рэм къыхэкӀыкӀэ урыс тхылъэу щылӀэр тэгъэфедэ, сабий цыкӀлхэм ятэгъашӀэ.

Чылэр сыдигъуи адыгабзэм икушъэу шытыгъ. ТхэкӀо ыкӀи усӀкӀо цӀэрылӀоу тилӀэхэр къыздэхъухагъэхэр чылэр ары. Бзэр чылэм нахь къыщызэтенэн фаеу джырэ нэс тлы-тэщтыгъэ, ау джы ащи уехъы-рэхъышэнэу хъугъэ. Сыда пӀомэ сабыим тӀысыкӀэ зеришлагъэм тетэу телевизорым къыгъэлъэгъорэ мулътфильмэмэ акӀэрагъэтӀысхъэ. Бзэр арагъашӀэ, рагъаджэ. Ар зымкӀэ дэгъу. Ау етӀанэ «мыр краснэ машин», «мыр оранжев» ылоу «хъау, пльыжъ пӀон фае» зыпӀокӀэ ымыдэу мэхъу. ТӀэкӀу нахь ин къызыхъукӀэ адыгабзэр къыгурымылӀожьыхэу хъунри зэуи арӀэп. Урысыбзэр дэгъоу ясабийхэм зэрашӀэщтым пае, чылэдэс бэдэдэмэ ябын-

хэр гъунэгъу къутырхэм якӀэлӀэцӀыкӀу ыгъыплӀэхэм, еджаплӀэхэм ащӀэх.

Адыгабзэр унэгъо кӀоцӀ бзэ закъоу къэнэнэуи гугъэплӀэ макӀилӀэр. Ар джыдэдэмэ бзэ зэхӀпхъагъ.

КӀэлӀэцӀыкӀу ыгъыплӀэхэмэ бзэ къатенэрэр. Сыд фэдэрэ лӀофтхьабзэ зэхашӀэмэ, зӀкӀэ зэрэрагъэкӀокӀырэр урысыбз. Ар нахь лӀэшлӀэхэу къащӀхъу кӀэлӀӀлхэм. УрысыбзэмкӀэ хъа-зырӀэу сценариехэр методическэ лӀэпылӀэгъухэм, Интернетым къарыпхын пльӀэкӀышт. Нэбгырэ зырыз дэд адыгабзӀкӀэ зыгорэ зызыгъашӀэрэр.

Гурыт еджапӀэр пштэмэ, адыгабзэмрэ литературэмрӀкӀэ зэхэтэу сыхъат пчъагъэу чӀэ-лӀыр классхэм зэратегошӀагъэр мары: а 1 — 4-рӀэ классхэм — сыхъати 4; я 5-рӀэ ыкӀи я 7-рӀэ классхэм — сыхъати 3, я 6-рӀэ классым — сыхъати 4, я 8 — 9-рӀэ классхэм — сыхъати 2; я 10 — 11-рӀэ классхэм — сыхъати 2. Зы адыгабзэрэ зы литературэрэ нахь тхъемафэм ямылӀэныр мӀкӀэ дэд.

Адыгабзэм непэ изытет, наукам ылъэныкӀокӀэ зынэ-сыгъэ лъэгаплӀэхэм ямылӀы-тыгъэу, гумэкигъошхоу щыт. Ар зы нэбгырэ-нэбгыритӀукӀэ зэшлӀохын лӀофӀэп. Ар къэрэ-лыгъо лӀоф. Ныбжыырэ бзэр, культурэр, шэн-хабзэр, хэку шӀулъэгъур, цыфыгъэр, ады-гагъэр — гъэшлӀэрэ мылкоу, кӀэнэу къыднэсыжыгъэр тэ-шъумыгъэгъэкӀодых.

КӀЭМЭЩ ЖАНН.

КӀэлэегъаджэ лӀофшӀэным иветеран.
БлащӀпсын.

КӀэлэегъадж

Темзэкъо Маринэ Адыгэ республикӀэ гимназиэм адыгабзэмрэ литературэмрӀкӀэ щырегъаджӀэх. Сыдми иурук ытӀэу чӀэмыкӀыжъэу, непэ исыхъатхэр зэрӀагъэхэм, ахэр нахь дэгъу зэришӀыштхэм егупшысэ. Ащ дакӀоу мастер-клас-сэу къытыштым зыфегъэхъа-зыры е кӀэлэеджакӀоу олимпиадэм кӀоштхэм яшлӀэныгъэхэр джыри зэ еуплӀэкӀлх, етӀанэ яунэ исхэу ИнтернетымкӀэ ригъаджӀэхэрэм чэзыур анэсы, неущ ехъулӀэу докладэу республикӀэ семинарым къычишлы-щтыри ыухыжын фае, клас-сэу зипащэм непэ икӀу фэ-дизэу лъыплӀээн ылъэкӀыгъэ-пышъ, ари гум къыдӀчъэе зэ-пыт... Ащ тетэу мафэм ма-фэр къыкӀэлъӀэкӀо.

Маринэ непэрэ мафэм ди-штэрэ кӀэлэегъадж. ЗэхъокӀы-ныгъэу егъэджен-пӀуныгъэм фэхъухэрэр псынӀкӀэу къеубытых, егъэфедӀэх. Ащ изакъоу зы методическэ гупчэ екъу. Илъэ-сыбзэ хъугъэу гимназиэм прак-тикэ щызыхъырэ студентхэу Адыгэ къэралыгъо универси-тетым ыкӀи кӀэлэегъаджэ кол-леджым къарыкӀыхэрэм лӀоф

адешӀэ. Ащ дакӀоу гъэрекӀо къыщегъэжъагъэу университе-тым илъэпкъ факультет щы-регъаджӀэх. Маринэ шъхьаихыгъэ урокхэр практикэ зыхьхэрэм апае бэрэ зэхичӀэхэу мэхъу. Ахэр студентхэм ямызакъоу гимназиэм икӀэлэегъаджӀэхэм ашӀогъэшлӀэгъоных.

КӀэлэегъаджэм илӀэлӀэсэн-ыгъэ къышигъэлъэгъуагъ ныдӀэ-фыбзэм икӀэлэегъаджӀэхэм апае «Гъэсэнныгъэм хэхъоныгъэ егъэ-шыгъэнымкӀэ федеральнэ ин-ститутым» 2014-рӀэ илъэсым зэхичӀэгъэ мастер-классым. Ар къэзыушыхъатырэ сертифика-тыри къыратыгъ, къыфегъушӀа-гъэх. Ащ фэдэу кӀэлэегъаджэм ихъупхъагъэ къыкӀэкӀлагъэу щытхъу тхылъхэр, дипломхэр бэу илӀэх.

ЦыфӀэу лӀофым хэшӀыкӀ фы-зимылӀэм адыгабзэр, литерату-рэр ябгъэшлӀэщтмэ Интернетыр умыгъэфедэмэ хъунэу ылон ылъэкӀышт. Ау кӀэлэегъаджэм зэрилӀытэрэмкӀэ, мы аужырэ илъэсхэу Интернетыр зигъэфедэрэм кӀэлэеджакӀохэр адыга-бзэм изэгъэшлӀэн нахь ашӀо-гъэшлӀэгъон хъугъэ. «Ихъедзэу кӀэлэеджакӀохэм уадэмыла-

жъэмэ, адыгабзэмрэ литера-турэмрэ тхъамафэм сыхъат зырыз нылӀп атефэрэр», елӀо кӀэлэегъаджэм.

«КӀэлэегъаджэр ежъ еджэ-фэ кӀэлэегъадж» К. Ушинскэм ылоштыгъ. Непи а гуцылӀэхэм кӀуачӀэ ял.

— Ары, 1991-рӀэ илъэсэу Адыгэ къэралыгъо универси-тетым сызычӀэхъагъэм къыще-гъэжъагъэу седжэ, — къелуатэ Маринэ. — Сэнэхъатыр шӀу сэгъэлъэгъугъэхэр, щысэ сфэ-

хъугъэхэр сянэ-сятӀэхэр ары.

Маринэ кӀэлэегъаджэ уна-гъом къыхъухъагъ. ИцӀыкӀугъом ежъ «кӀэлэегъаджэу», нысхъа-пэхэр «кӀэлэеджакӀохэу» джэ-гуштыгъ. ЕтӀанэ а джэгукӀэр идунӀэететыкӀэ хъугъэ.

Маринэ ежъ бзэр шӀу елъэ-гъу, ащ иамалхэр дэгъоу егъэ-федӀэх. Бзэм имэхъанэ къэ-лӀэтыгъэным, ар ригъаджӀэхэрэм шӀу аригъэлъэгъуным ренэу пылъ. ИкӀэлэеджакӀохэр бзэм, литературэм, тарихым яхы-

лӀэгъэ зэнэкъокъухэм, нэмыкӀ лӀофтхьӀэбзӀшхохэм ахегъэла-жӀэх. Джащ фэдэу кӀэлэеджа-кӀохэр Темыр Кавказым щы-зэхашӀэгъэ интеллектуалнэ джэгукӀэу «Нартхэм ямылӀэрысэ чыгъ» зыфилӀоу Владикавказ щыкӀуагъэм хэлэжъагъэх. МӀэфэ зӀкӀэлъыкӀохэм ащ нарт эпо-сымкӀэ ыкӀи Темыр Кавказым итарихкӀэ щызэнэкъокъугъэх. КӀэлэеджакӀохэр «Ӏэнэ хъура-ехэм» ахэлэжъагъэх, яшлӀшхэр къыщыралотыкӀыгъэх.

Маринэ лъэпкъ зэфӀэшхъаф-хэм ялӀыкӀохэр регъаджӀэх. Адыги, дагыстани, чӀчӀэни, урыси, ермӀли, татары зӀкӀэ-хэмэ адыгабзэр зэрагъэшлӀэнэу урокым къэкӀох. Ахэм зӀкӀэм адыгабзэм идэхагъэ, иамалхэр зынэсыхэрэр къафелуатэ, лъэп-къым итарихъ, икультура аще-гъэгъуазӀэх. Лъэпкъым итарихъ зышлӀэрэ ныбжыкӀэхэм бзэри зэрагъашӀэмэ ашӀоигъо мэхъу.

2013-рӀэ илъэсым Маринэ адыгабзэм изэгъэшлӀэнкӀэ сӀэ-къатныгъэ зилӀэ сабийхэм апае дистанционнэ курс зэхигъэу-цуагъ. АщкӀэ джы кӀэлэеджа-кӀохэу еджапӀэм къэкӀон зы-мылӀэкӀыхэрэр яунэхэм арыс-хэу ИнтернетымкӀэ регъаджӀэх.

Ащ тетэу ыгуи ыпси хэлъэу кӀэлэегъаджэр мӀлажъэ.

СИХЪУ Гошнагъу.

Бзэм и гъащлэр лъэпкъми и гъащлэш

Бзэр лъэпкъым и псэщ, и гуш, и дамэщ. Бзэр шымылэмэ, дауикI лъэпкъри шылэнукъым. Гур кьеуэху, цыхур псэуху, кыдалыхуа анэдэлхубзэр игъэбзэрэбзэнуш, игъэщлэрэщлэнуш, иригъэфлэклэнуш. Дэри, адыгэхэм, адыгэбзэм и къэклэуным дегупсысыну, абы и беагъым, и куагъым, и лъэщагъым хэдмыгъэщлыу тхьумэну ди къалэнш. А псом дыкыхуэзыгъэуш махуэхэщ адыгэ тхыбзэм хухаха гъатхэпэм и 14-р. А махуэ дахэхэм ехьэллэ зэлушлэ щеклэуэклэщ Къэбэрдей-Балъкъэр лъэпкъ библиотекэм и лъахэхутэ къудамэм.

Пшыхьыр иригъэклэуэклэщ тхаклэу, филологие щлэныгъэхэм я кандидат Мыз Залинэ. Хьэщлэ лъаплэхэт Хьэтлэхуэщокъуэ Къазий и цлэклэ шылэ бзэ Хасэм и тхьэмадэ Табыщ Мурат, щлэныгъэрылажъэ, егъэджаклэу Хьэцлыкы Рая, Псыгуэнсу къуажэм дэт 2-нэ курыт школым адыгэбзэмрэ литературэмрэ щезыгъэдж Хьурей Люсенэ, Урыху дэт 2-нэ школым и егъэджаклэу Битокъу Элеонорэ, адыгэбзэмрэ литературэмрэ егъэджаклэуэхэр, КъБКЪУ-мрэ, педагогикэ колледжымрэ кыикла студентхэр, школаклуэхэр.

Залинэ зэрыжиламклэ, зэлушлэр кыизэзыгъэпэщар лъахэхутэ къудамэм «Гум и макъ» жилэу илэ клуб цыклураш. А къудамэм и лэжыагъуэ, клубым и унафэщлэ Безыр Ленэ япэ псалъэр иратри пшыхьыр кыизэлуишащ.

Ленэ кыизэхуэсахэр щигъэ-

гуэзащ тхыбзэм и махуэр кыизэрыунэхуа щлыкэм. Абы кыжилаш бзэм, анэдэлхубзэм цыхум и гъащлэм мыхьэ-нэуэ щилэр зыхуэдизыр, икли а махуэшхуэм ирихьэллэу Хьурей Люсенэ и «Азбукэ нэхъ цыкы дидэхэм папщлэ» тхылыр утыку ирахьэну мурад зэрашлар.

«Бзэм и гъащлэр лъэпкъми и гъащлэш» флэщыгъэр зилэу кыизэрагъэпэщэ тхылъ гъэлыгъуэныгъэми тепсэлыхьащ ар. Утыку кьралъхьат ди япэ адыгэ тхаклуэхэм, узэщлэуэхэм я тхылъхэр. Дыщэ фондым кыихахауэ япэ дидэу тхылъ гъэлыгъуэныгъэхэм кыитрагъуэват латин графикэм тету Борыкыуей Тлутлэ, Яковлев Николай, Хьуран Бэтий сымэ, нэгъуэщлэ щлэныгъэрылажэхэми я лэдакхэщлэклэхэр.

Зэлушлэм анэдэлхубзэм теухуа усэ кыщеджащ Псыгуэнсу къуажэм дэт еджаплэм и

еджаклуэхэу Къалмыкхэ Наидэрэ Надаррэ, КъБКЪУ-м и студентхэу Джэду Сакинэтрэ Къармэ Миланэрэ, библиотекем и лэжыаклуэ Безыр Ленэ сымэ.

Кыизэхуэсахэр иужьклэ тепсэлыхьащ Хьурей Люсенэ и тхылъым. «Азбукэ нэхъ цыкы дидэхэм папщлэ» жыхуилэ тхылыр хуэгъэзащ егъэджаклуэ-

щытщи араш. Мы азбукэм и къалэн нэхьыщхьэр сабийхэм адыгэбзэм и макъхэмрэ ахэр къэгъэлъэгъуа зэрыхуа хьэрфхэмрэ къацлыкхунырщ. Ауэ тхылыр зыгъэхьэзыра Хьурей Люсенэ кыигъуэташ хьэрфкъэс нэхъ щлэх ягу ирауыдэ-нымклэ, абыклэ къэгъэлъэгъуа хуа макъыр адреихэм кыыха-цыхукыу есэнымклэ дэлэпы-

ГЪАЩЛЭМ И НЭХУГЪЭ

Си лэжыгъэр щыщлэздэм, хьэжыу сыхыклауэ си флэщ хьурт бгырыс лэлыр гурыщлэ телъыджэм — гъащлэм и нэхугъэ лэфлым - щлэныгъэм кыизэры-щлэтэджэнуш; щлэныгъэмрэ тхыбзэмрэ ди гур кыицауэлен зэман дэр папщлэ кьэсыни.

Сэ сымылъагъуныкли хьуни а дакыкхэ лэфлым — си лъахэм щлэныгъэниагъэр лэщлэб щыщлэну лъэхьэ-нэр; сым хуэдиз гухэхуэгъуэ зыхьэщлэнт сэ абы щыгъуэ!..

Слэжыкы хуэдиз сщлэщ сэ, флыгъуэ зэрылэжыныным сыхуэпсэуаш. Ухыгъэмрэ Къэхуэгъэр зи лэмырмрэ солъэлу анэдэлхубзэм хуэла лъагъуныгъэр дзэзыгуэ-шын щлэблэ си ужь кыихуэну.

НЭГУМЭ Шорэ, 836 гъэ.

хэмрэ быным ядэлэжэну хуей адэ-анэхэмрэ. Тхылъым пэублэ псалъэ хуэзытха Багъ Марьям кыыхегъэщ: «Люсенэ и тхылъым сыщыщыгъуфлыкыр азбукэ шымылэу аракъым, ауэ а щылэм тлэклэ кыщхьэщыкыу, нэгъуэщлэ бгъэдыхьэклэ илэу

кыуэгъу егъэджаклуэм е адэ-анэм яхуэхуэп лэжыгъэхэр».

Адэклэ Урыху къуажэ школым и егъэджаклуэ Битокъу Элеонорэ тхылъыщлэклэ мастер класс игъэлъэгъуаш, мы гъэм япэ классым клэуэу цыклухэр щлэсу.

Иужьклэ псалъэ ираташ Табыщ Мурат. «Ди Къэбэрдей-Балъкъэрм ис цыклухэм кыищ-нэмыщлауи, адыгэбзэм кыыхуэ-пабгъэу, абы кыыхуэхуэапсэу хамэщлэ щыпсэу ди адыгэхэм я дежкли щхьэпэщ мы тхылъ цыклуш», — жилаш абы, мы тхылъым куэдклэ зэрыщыгугъыр, куэдым сэбэп зэрахуэхуэнуш шэч кыизэтримыхьэри кыыхи-гъэшащ и псалъэм.

Зэлушлэм кыищыпсэлэащ Хьэцлыкы Раерэ Псыгуэнсу къуажэм дэт 2-нэ школым илъэс 48-клэ хуауэ щылажэ Къашыргъэ Динэрэ. Ахэр Люсенэ ехуэхуэащ и тхылыр щэм и лъабжэ хуэну, апхуэдэ лэжыгъэщлэ куэд и лэдакхэ кыищлэклэу лъэпкъым куэдрэ хуэпсэуу.

Иужь дидэу псалъэ зрата Хьурей Люсенэ псалъэ гуапэклэ захуигъэзэжащ пэным щлэсхэм.

— Сэ куэд щлауэ изогъаджэ адыгэбзэ, — жилаш абы, — ауэ иджы хуэдэу си гур зэи гузавэ хуаакъым. Адыгэбзэм зыгуэр хуэтщлэн хуейуэ си псэр абы ирипейтейуэ щытщ. Иджы кыидэклэуэтей цыклухэм сахоплэри, ди анэдэлхубзэм хуабагъэ, гуапагъэ, лъагъуныгъэ хуауэ плэрэ жыслэу согупсыс. А гупсысэр и плэм ишын, цыклухэм ди бзэр нэхъ щлэщыгъуэ, зэгъэщлэгуафлэ ящыщлэн мурадклэ сеувэлэуэ араш мы луэхум.

И лэжыгъэм щыпэрытым кыидэлэпыкыуахэм, кыидэзы-лыгъахэм, пшыхьыр кыизэзыгъэ-пэщахэм, гугъу зезыгъэхьыу зэлушлэм къэклэуэлла псоми флыщлэ яхуищлэщ абы, школым щлэтысхьэну цыклухэм и тхылыр саугъэту яритащ.

ХьЭРЭДУРЭ Аллэ.

Лэмылщлэхэр кыидолтыхьуэ

Цыхур цыху ирихьурэ ирилъагъу мы дунейм тет флыгъуэшхуэр кыищальгытэклэ, псом япэу кьралэуэр щальхуа Хэкумрэ кыидалыхуа бзэмрэщ. Уи анэдэлхубзэм и пщлэр зэлыгытар уи адэжэ-анэжэхэм яхуэпщлэ нэмысыраш, ушалъхуа Хэкумрэ укызыыхэклэ лъэпкъымрэ яхуишлэ лъагъуныгъэраш. Дэтхэнэ цыхуми гъуэгъу кьэжыаплэ хуэхьур и анэдэлхубзэраш.

Ди гугъэмклэ, анэдэлхубзэр хуэбгъадэ хьуэнуш псынэпс къабзэм. Цыхумрэ ар зэрыпсалъэ бзэмрэ кыгуэахыплэ ямылэу зэпхэщ. Ахэр зэпэлэщлэ хьумэ, псынэр гъужынуш. Апхуэдэ кэмыхьуныр зэлытар, а псынэпс къабзэр лъэпкъым яхуэзыхьумэр, адыгэбзэр щлэблэм ялэузылхьэр егъэджаклуэхэрэщ. Ар икыуэ кьалэнышхуэщ, икли щыыхьышхуэ зыпыл а къалэн гугъур дэ зэрытлэуэклэ догъэзащлэ.

Дэ адыгэбзэр илъэс куэд лъандэрэ щыдогъэдж Шэджем районым и къалашхэ Шэджем къалэм дэт курыт школ N 4-м. Ди гъэсэнхэр сыт щыгъуи жыджэру хэтщ еджаплэм, куйейм, республикем кыищызэ-рагъэлэщ зэпеуэхэм, икли абы-хэм щлэныгъэ куу, зэфлэкл ин зэрабгъэдэлъым и щыхьэтщ апхуэдэ зэпеуэхэм увиплэфлэхэр кыизэрышахьыр. Псалъэм пап-

щлэ, ди еджаклуэхэр гъэ кьэс хэтщ республикем щеклуэклэ «Псори сщлэну сыхуейш» зэпеуэм, бзэмрэ литературэмклэ олимпиадэхэм икли япэ увиплэхэр кыищахь. Абы нэмыщлэ, ахэр ехьулэныгъэ хэтэщ адыгэ усакуэшхуэ Клыщокъуэ Алим и цлэклэ Шхьэлыкыуэ къуажэ шрагъэклэуэ, усакуэм и усэ-хэм гъэхуауэ кьеджэнымклэ республикэ зэпеуэм.

Гулытэ пыухыкла хуэдмыщлэ блэдгъэклэрыкыым лъэпкъым и дежклэ мыхьэнэ зилэ зы махуэшхуи. Икыуэ дрогуфлэ адыгэ лъэпкъыр кьэщлэрэщлэ-жыным и махуэ дилэ зэрыхуам. Ар лэауэ, район, къалэ унафэщлэхэри, школ директорхэри, хьыбарегъащлэ лэнаплэхэри кьедгъэблэгъауэ дгъэлъэплэщ гъэ еджэгъуэ блэклэм. Театр къэгъэлъэгъуэныгъэ едгъэклэуэ-клар абы хэтэхэми кьрихьэллэхэми ягу кьинэжащ. Апхуэдэу

дахэу, лэауэ едгъэклэуэклэщ Адыгэ фащэм и махуэри, Адыгэ тхыбзэм и махуэри.

Икыуэ мыхьэнэшхуэ илэщ егъэджаклуэхэм я щлэныгъэм зэпымычу хагъэхуэным, я кьэу-хьым зрагъэужьыным, лэжы-клэщлэ лэмылхэм щыгъуазэ защлэным, опыклэ зэхьуэжэ-ным. Абыклэ сэбэп мэхуэ семинархэр, егъэджаклуэхэм я зэхуэсхэр. Адыгэбзэмрэ литературэмрэ езыгъэдж егъэ-джаклуэхэм я методическэ зэгъуэныгъэм илъэс кьэс ира-гъэклэуэклэ теоретическэ, прак-тическэ семинархэм жыджэ-ру дыхэтщ, ди зэфлэклэхэр, еджаклуэхэм зрагъэгъуэта ехьу-лэныгъэхэр кыищыдогъэлъагъуэ, урок зэлухахэр, мастер-клас-схэр идогъэклэуэклэ. Апхуэдэ семинархэм мыхьэнэ ин ялэщ сабийхэр я лъэпкъыбзэм пщлэ хуащлэ, абыклэ лэзэу псэлъэ-фу, я гурыщлэхэр дахэу кьалэу-тэфу есэнымклэ. Егъэджаклуэ-хэми я педагогикэ лэзагъыр къагъэлъагъуэ, зым и деж а-рейм лэмылщлэ гуэрхэр кыи-щелъагъури и лэжыгъэм кыищегъэсэбэп.

Нобэ нэхъ ди жагъуэ хуэ-луэхуэгъуэхэм ящыщ зыщ еджа-клуэхэр тхылъ нэхъ мащлэу

еджэ зэрыхуар. Художественнэ литературэр зыдж цыхум игури и псэри нэхъ кьулей мэхуэ, и бзэр нэхъ шэрыуэщ, езыр нэхъ лущ, хьэл-щэныфлэщ. Художественнэ литературэр джыным еджаклуэхэр етшэллэн папщлэ, школым и клэуэклэ щыдогъэклэуэклэ адыгэ луэрылу-тэм теухуа зэпеуэхэр, литера-турэ викторинэхэр, конференц-хэр, макъамэрэ усэу зэхэт теплэгуэхэр. Абыхэм еджа-клуэхэр жыджэру хэтщ, щхьэж зэрылэуэклэ и щлэныгъэр, зэфлэклэуэ кьегъэлъагъуэ.

Гулытэшхуэ худошлэ еджа-клуэхэр творчествэм ешэллэ-ным. Усэ, рассказ, хьыбар цыклухэ зэхэлъхьэным гу хуэ-зыщлэ еджаклуэр «Си анэбзэ, си адыгэбзэ» гупжэем кьо-кыуэплэ, абыхэм зэхалъхьа тхы-гъэ цыклухэм додалуэ, чэнджэщ гуэрхэр идот, нэхъ тхы-гъэфлэхэр, купщлэфлэхэр зэху-дохьэсри блын газетым кыи-тыдодзэ.

Щлэблэр езым и акыылклэ тэмэму гупсысэфу, иджырей гъащлэм хэзагъуэ, лъэпкъ напэр яхьумэу, цыхухэм екыу хэ-тыфу едгъэсэн хуейш, икли, дауикл, а къалэнхэр гъэзэщлэ-ным упэлъэщын папщлэ адыгэ

литературэм и зэфлэклэуэ икыу-клэ инш. Ар зэрадж програм-мэм, шэч хэмылэу, флы и лъэныкыуэклэ зихьуэжащ. Абы кыыхьащ иджырей гъащлэм тегъэпсыхьа, гъащлэм хуэзы-гъэхьэзыр, гупсысэ кууклэ гъэ-щлэ, гъэсэнныгъэ мыхьэнэшхуэ зилэ художественнэ тхыгъэ узэщлэ куэд. Еджаклуэхэм а тхыгъэхэр яфлэгуэщлэгуэну ядж, гъащлэм кьащыщлэпэжын дерсхэр кыыхах. Ар псори флыт, тэмэнт, ауэ ди жагъуэ мыхьуу къанэркъым адыгэбзэмрэ ли-тературэмрэ хухаха сыхьэт бжыгъэр клэу пэтри зэрагъэ-машлэм.

Зымы шэч кьытрихьэркъым егъэджаклуэм и лэжыгъэр нэхъ гугъу дидэхэм щышу зэрыщы-тыр, ауэ дэтхэнэ лэжыгъэ-ри нэхъ тыншу кыищыцохуэ, ар уи унафэщлэным кыищлэуэ, узэхыщыкыуэ щытмэ. Апхуэ-дэщ ди еджаплэм и унафэщлэ Семэн Инессэ Хьэбас и пхуэр. Сыт хуэдэ луэхуэклэ дыбгъэ-дыхьэми, сыт хуэдэ луэхуэгъуэ едгъэклэуэклэуэ иужь дихьэми, дэлэпыкыуэгъуэ, чэнджэщэгъуэ кыищыцохуэу, дэтхэнэ луэхури кыидигъэпсынщлэу, кыиддигъэу щытщи, абы папщлэ флыщлэ ин худошлэ.

МАФЛЭДЗ Людмилэ, КЪУЭНЫКЪУЕЙ Иринэ. Адыгэбзэмрэ литературэм-клэ егъэджаклуэхэ.

Тарихъ шлэныгъэхэмкIэ кандидатэу, республикэ институтым илофышIэ шъхьалэу

Къыхихыгъэ сэнэхъатым фэшъыпкъ

Ильфыгъэхэр зэкIэ ным зэрилоу хъугъэх. Къоджэдэхэм анахъ шъхьэлафэ зыфа-шырэ цыфхэм ащыщых, унэгъо дахэхэр ашлагъэх. Разыет 1959-рэ илъэсым Шынджые гурыт еджапIэр къыуухыгъ. 1961-рэ илъэсым Къэбэртэе-Бэлыкъар къэралыгъо университетым итарихъ отделение чIэхьагъ. Ар къызеуухым, къоджэ гурыт еджапIэм IофшIэныр щыригъэжьагъ. ИпредметкIэ зэрэригъэджэштхэ методикэм илофыгъохэр куоу зэрэзэригъэшIэшттым пыллыгъ. 1969-рэ илъэсым «Тарихъыр еджапIэм зэрэщыбгъэкIуштыр» зыфилорэ журналым Разыет иапэрэ статьяу «Факультативхэр — шлэныгъэхэр нахъ куоу ягъэшIэгъэнхэмкIэ амалышIу» зыфилорэ къыщыхаутыгъагъ. А лъэхъаным ащ ыгу къыхьагъ научнэ IофшIэным зыфигъазэмэ илахышIу зэрэхишIыхьашIуштыр. 1974-рэ илъэсым Разыет кIэлэегъаджэхэм яшлэныгъэхэм зыщыхагъэхьорэ институтым тарихъымкIэ икабинет илофышIэу аштэ. Мы илъэсхэм соискательствэр Пшызэ къэралыгъо университетым щызэхегъэуцо, кандидат диссертацие Iоф дишIэу регъажьэ. Социальнэ-экономическэ ыкIи культурнэ хэхъоныгъэу я XX-рэ лIэшIэгъум ия 20-рэ илъэсхэм ялофыгъохэр хэгъэгу историографием зэрэщызэхегъыгъэхэм уагъэрэзэнэу щытыгъэп. ПшъэдэкIыж ин зыхэлъ егъэджен-методическэ IофшIэныр ыгъэцакIэзэ, ащ уахътэ къыгъотыштыгъэ диссертацие итемэкIэ материалхэр къыуыгъоинхэу. Хэгъэгум иархивхэмрэ библиотекэхэмрэ Iофышхоу ащишлагъэм яшуагъэкIэ, диссертацие итхын ыкIэм фигъэкIуагъ ыкIи 1992-рэ илъэсым къыгъэшIыпкIэжыгъ.

Диссертациеи гушIэ дэхабэ къыралолIагъ, шлэныгъэлэжхэм хагъэунэфыкIыгъ макIэу зэхэфыгъэ темэ къынымкIэ IофшIагъэр къызэрэдэхъугъэр. ШыпкIагъэ хэлъэу ащ къыщигъэлэжъуагъ общественнэ-политическэ ыкIи хозяйственнэ щылакIэу адыгэ къуаджэм дэлъыгъэр зыфэдэр. Рецензетхэу тарихъ шлэныгъэхэмкIэ докторхэу Э.А. Шэуджэным, В.Н. Ратушняк, А.А. Алексеенкэм, Б.М. Джымэм, профессорэу В.Е. Щетневым яшIошIыкIэ, диссертационнэ ушэтыным мэ-хьэнэ шъхьалэу иIэр урысые обществэм ищылакIэ ишъошакIэхэр къэгъотыгъэнхэ ыкIи алэ къырагъэхьанхэ зэрэфаер ары. Москва, Санкт-Петербург, Краснодар, Махачкала ыкIи нэмыкI къалэхэм яапшъэрэ еджапIэхэм яшлэныгъэлэжхэм осэ дэгъу IофшIэным къыратыгъ. Доктор-

скэ диссертацие хъун ылъэ-кIынэу темэр зылытагъэхэри къахэкIыгъэх. Ежъ Разыет къызэрэшIошIырэмкIэ, темэм чIыплэу ыубытырэм нахъ зегъэушъомбгъугъэн фае. ГушIэм пае, хылушъо Шапсыгъэм, ткъош республикэхэм ячIыплэ материалхэр хэбгъахъэ-

ЕмтIыль Разыет гъэтхэпэм и 12-м 1941-рэ илъэсым ТэхъутэмыкIое районымкIэ къуаджэу Шынджые къыщыхъугъ. Илъэс нахъ ымыныбжъэу ятэу Хьаджэбирам идунай ыухыгъ. 1942-рэ илъэсым партизанхэм лъэшэу зэраделэщтыгъэм пае ар фашистхэм аулкыгъагъ. Янэу Аминэт Бэчыр ыпхъум сабыитфэу къыфэнагъэм яплун-лэжын зыфигъэзагъ. Фэплужыгъэхэп аримыгъэлоным пае ным зи илъэкI къыгъэнагъэп.

ИщышIэныгъэ

бзылъфыгъэу, тарихъ шлэныгъэхэмкIэ кандидатэу апэрэу ары зигугъу къэтшIын тлэ-кIыштыр.

Разыет сэ еджапIэм сыщы-

хэмэ IофшIагъэр лъыбгъэкIотэн плъэкIышт. 1982-рэ илъэсым Адыгэ къэралыгъо университетым тарихъымкIэ ифакультет къызызэлуахыгъэм къыцегъэжъагъэу ащи Iоф щешIэ. 1995-рэ илъэсым ЕмтIыль Разыет IофшIаплэкIэ Адыгэ республикэ институтэу гуманитар ушэтынхэм апылым мэкожы, ау кIэлэегъэджен Iофри ыгъэтIылыр-рэп. Гъэхьагъэ хэлъэу студентхэм яегъэджен зэрэзехишэрэм фэшI Разыет 1998-рэ илъэсым шлэныгъэлэжыцIэу доцентыр къыфаусы. 1992 — 1993-рэ илъэсхэм Разыет кIэщакIо фэхъуи, Джымэ Бубэрэ зэлашIэрэ археологэу Николай Анфимовымрэ игъусэхэу еджапIэм пае тарихъым иучебник (я 8 — 9-рэ кл.) къыхаутыгъ. Разыет ипрограммэкIэ краеведениемкIэ я 4-рэ, 7-рэ ыкIи я 8 — 9-рэ классхэм апае тхылхэр къыдагъэкIыгъэх. 2002-рэ илъэсым А.Ю. КIыргъыр игъусэу ЕмтIыль Разыет Адыгеим итарихъкIэ я 8-рэ классым зэрэщеджэштхэ тхылъ къыдигъэкIыгъ. А илъэс дэдэм шлэныгъэлэж цIэрылоу, нартоведэу Хьэдэгъэлэ Аскэр фэгъэхыгъэ тхылъыр къыхиутыгъ «Ученый — нартовед А. Гадагатль» ылоу. ЕмтIыль Разыет IофшIэгъэ

80-м ехъу къыхиутыгъ. Ахэм ащыщых монографию «Социально-экономическое и культурное развитие адыгейского аула (1920-е годы)» (2003-рэ илъэс). Шульэгъоу янэрэ ятэрэ афырилэр гучIэм нэсэу къыри-лотыкIэу ытхыгъэ тхылъым цIэу фишIыгъэр «Вехи судьбы: Слово о моих родителях» (2008-рэ илъэс), СултIан Хъан-Джэрые фэгъэхыгъэу ытхыгъэ тхылъэу «Верность долгу и слову» (2010-рэ илъэс), икъоджэгъоу Трэхъо Рэмэзанэ (егъэзыгъэкIэ 1942-рэ илъэсым нэмыц техакIохэм зыдырашыгъагъэм) фэгъэхыгъэ тхылъэу «Трахо Рамазан. Избранные труды и документы» зыфилорэр зэхэуыгъэу 2013-рэ илъэсым къыдигъэкIыгъ. Гуманитар шлэныгъэхэм апыл республикэ институтым Адыгэ Республикэм икъуаджэхэм, икъутырхэм яхьылагъэу материалхэр къыуыгъоингъэх ыкIи тхылъитф хъоу чылагъохэм ятарихъ фэгъэхыгъэр къыдигъэкIыгъ. Ащ щыцэу шлэныгъэлэжым статья 42-рэ ыгъэхъазырыгъ ыкIи къыхиутыгъэх очеркхэр, статьяхэр, егъэджен-методическэ Iэпылэгъухэр.

Научнэ-егъэджен IофшIэным дакIоу шлэныгъэлэжыр институтым ипрофсоюз организацие

гъогу

ильэсыбэрэ ипэшагъ.

Разыет игъэхьагъэхэм лъапсэу ялэр къызыхэкIыгъэр тэ къызэрэтщыхъурэр, илофшIэн ыгу етыгъэу, ыкIуачи, ыпси хилъхъэу зэрэлажъэрэр ары. Мыпшъыжъэу, IофшIэкIошхоу зэрэщытым къыхэкIэу ЕмтIыль Разыет 1981-рэ илъэсым бгъэхалъхъэу «Отличник народного просвещения РСФСР»

ыкIи «Ветеран труда» (1985-рэ илъэс), 2001-рэ илъэсым АР-м гъэсэнэгъэмрэ шлэныгъэмрэкIэ и Министерствэ и Щытху тхылъ, «Почетный работник высшего профессионального образования Российской Федерации» (2009-рэ илъэс), «Заслуженный деятель РА» (2011-рэ илъэс) къыфагъэшъошагъэх.

Шынджые бэ цыф гъэсагъэу, еджагъэу, зэшIокI зилэ лъэрыхъэу къыдэкIыгъэр, ау адыгэ

ригъэдженэу хъугъэп, ау Адыгэ къэралыгъо университетым сызычIахъэм, апэрэ курсым сисэу сылукIэнэу хъугъэ. Сызыригъэджэгъэ илъэсхэр шIукIэ ренэу сыгу къэкIыжыых. Тэ, студентхэм, къытфилуатэрэр зэкIэ тыгулэзэ тхыштыгъэ. ЗыпкIэ итэу, ымакъэ шъабэу, упчIэу ептырэм иджэуап къыуитыжыным фэхъазырыгъ. Джыри зы IофшIаплэм тыщызэдэлэжъэнэу синасып къыхыгъ. УпчIэжъэгъу пшIыштми, гукъао горэ фэплотэштми, узыгъэрэхъатын, къыоушъын, шIум уфэзыузенкIын бзылъфыгъэу щыт.

Непэ Разыет къызыхъугъэ маф, гугъэбэныгъэ хэлъэу тыфэгъушIомэ тшIоигъу имэфэкIкIэ. Псауныгъэ пытэ илэу, ыкIуачIэ изэу, игухэлхэр къыдэхъухэу, илофшIагъэхэм гухахъо ахигъуатэу, дахэкIэ ыцIэ ралоу, илъэсыбэрэ джыри къытхэтэу Iоф къыддишIэнэу фэтэлэ.

АТАЖЭХЪЭ

Сайхъат.

Шлэныгъэлэжъ.

СыфэгъушIо!

Разыет илъэсыбэ хъугъэ зысшIэрэр ыкIи Iоф зыдасшIэрэр. Къэбэртэе-Бэлыкъар университетым тарихъымкIэ ифакультет зыщеджагъэр. Сэри апшъэрэ шлэныгъэр зыщызгъотыгъэр зигугъу къэсшыгъэ еджапIэр ары. Налшык охътэ зэфэшъхьафхэм тыщылэнэу хъугъэми, тигукъэкIыж-гупшысэ фабэхэр бэрэ зэтефэх. ТыгукIи, тшъхьэкIи гушIуагъом тызэлъиштэу, тикIэлэегъаджэхэм лъэшэу тызэрафэразэр къытхэцэу тыгушIыгъэу бэрэ къытэкIу. Арыштын Разыет сыгукIэ сыфэцагъэу сызкIыштыр.

Разыет цыф рэхъатэу икIи хьалэлэу щыт. Сэнэхъатэу къыхихыгъэм псэемыблэжъэу пылэ, IофшIагъэу иIэри макIэп. Сэ сызэрэфэлъалорэр псауныгъэ пытэ илэу, игъашIэ кIыхъэу, илофшIагъэхэм ежъ ыгукIэ агъэразэу, гупсэф-рэхъатныгъэ ыгъотынэу ары.

ПЭНЭШЪУ Аскэр.

Шлэныгъэлэжъ.

гуманитар ушэтынхэмкIэ Адыгэ

ЕмтIыль Разыет непэ кызыхъугъэ маф

ЮфшIэкIошху

Разыет теплъхэрэр ихыль зыфалорэм фэдэ юфышI. Исэ-нэхъаткIэ тарихыр ары зы-фэгъэзагъэр, ау илъэсипшым ехъоу а зы отделым тызэды-чIэсэу юф зэдэтшIагъэш, гуе-тыныгъэшхо фырилэу ипшъэ-рылхэр игъом ымыгъэцакIэ-хэу зыки кыхэкIыгъэп. Зы-горэкIэ илофшIагъэхэм тамыгъэ-рэзапэу шыкIагъэхэм ягугъу фэлшыгъэми, зэригъэтэрэзы-жыштым пылбгъэ нахь, зи-гъэгусэщтыгъэп. Адыгабзэр дэ-гъоу зэрэлултым ишIуагъэкIэ чылагъомэ яхыплэгъэ къэбар-хэр къэзылотэн зылэкIышIт цыфхэм жэбзэ тэрэз къафи-гъотыштыгъэ, къалуатэрэм хэ-зыгъэ гори фишIыштыгъэп. Иппа-нэу ыгъэнэфагъэм къырыммы-гъэхъоу кыхэкIыштыгъэп. Чы-лагъоу зыдэщылагъэхэм къари-тхылагъэр а къоджэ шыпкъэм щыпсэурэ цыфхэр иупчIэжъэ-гъухэу зиуплъэкIужыштыгъэх.

Ар нахь ыпсыхъаным пае, Краснодар иархивхэм ащи-уплъэкIужхэрэри къахэкIышты-гъэх. Илъэс пчъагъэу юф зы-зэдэтшIэрэм кыкIоцI чылэгъуи 100 — 150-м ехъумэ игъэкIо-тыгъэу яхышъи, адэс цыф пчъагъи, юфэу зыпылхы, шэн-хабзэу адэльхэри, зэхъокIы-ныгъэу афэхъугъэхэри, нэмыкIи упчIэ пчъагъэу зэхэгъуцогъа-гъэхэм яджэуапхэр игъэкIо-тыгъэу кытыжыштыгъэх.

Ттхыгъэхэр кыдэдгъэкIыхэ зыхъукIэ Разыет чанэу кыхэ-лажъэщтыгъэ — картхэр, сурэт-хэр, схемэхэр къекIухэу кыи-гъотыштыгъэх. Адыгэ Республи-кэм ит еджаплэхэм яматериал-хэр кызыфигъэфедэщтыгъэх, краеведением пыл цыфхэр кыгъотыштыгъэх, ахэми чы-лагъомэ ятарихъкIэ ашIэрэр къаригъалоштыгъэ, юфшIагъэм амалэу щылэр хэмызыным пае. Разыет ишэнкIэ цыф

шъырыт, удэлэжъэщтмэ, фэдэ щылэп.

Илъэсэу кызышхыгъэр зэ-рэхигъэунэфыкIырэм пае сы-фэгущIо, псауныгъэ пытэ илэу, ишIэныгъэ нахь зиушомбгъоу, Тхьэм къырипэсыгъэ щылэны-гъэр гумэкIыгъо имылэу кыи-гъэшIэнэу сыфэлъало.

ГЪЫЩ НУХЪ.

Филологие шIэныгъэхэмкIэ доктор.

ШъхъэкIэфэныгъэ ин зыфытиIэ

Разыет Хьаджэбирем ыпхъур!

Тэ, Адыгэ къэралыгъо университетым ита-рихъ факультет 1987-рэ илъэсым къэзыу-хыгъэхэм, тыгу кыддэлэу уимэфэки дахэкIэ тыпфэгущIо. Илъэс 30-м кыкIоцI уилофшIэн — уишIэныгъэ, уиамал Адыгеим икIэлэегъэджэ кадрэхэр гъэхъазырыгъэнхэм афэгъэзагъ. Уиеджакохэм ацIэкIэ лъэшэу юфышхоу блэ-жырэмкIэ тызэрэпфэразэр отэлэ.

Цыфыр кызыхъугъэ мафэр — ар мэфэки кызыэрыкIоп, хэти ишыIэныгъэ гъогу зыры-плъэжъэу, ышIагъэр ыки игухэлъыкIэхэр зигъэунэфых. О уиI шIэныгъэ юфшIэгъаби, егъэджен-гъэсэн шIагъи, цыфыгъэ зэ-фагъи, гукIэгъуи. ТшIоигъу уигъэтхэ мэфэки дахэкIэ тыккып-фэхъохъунэу: псауныгъэ пытэ уилэу, угу зилэтэу, уитворче-скэ кIуачIэ чанэу мурадыкIэхэм уафэклонэу, угукIэ узкIэхъопсырэ пстэумэ уакIэхъанэу, шIоу пшIагъэу блэжырэм кыпфигъэ-зэжынынэу.

ДЖЭНЧЭТЭ (БЭГЪ) Зурет Къасимэ ыпхъур,
Хьакурынэхъэблэ гурыт еджаплэу N 1-м тарихъымрэ общественнанимрэкIэ икIэлэегъэджэ.

ЛЫШЭ (ХЪАРЭХЪУ) Хъарыет Хъамедэ ыпхъур,
Шэуджэнхъэблэ еджэплэ-интернатным идиректор.

ЦУУКИ (БРАНТИ) Анжела Къэппан ыпхъур,
тарихъ шIэныгъэхэмкIэ доктор, профессор, Адыгэ къэ-ралыгъо университетым итарихъ факультет икIэлэегъэджэ.

дахэу рэкIо

ШIэныгъэм фегъэлорышIэ

КIэлэегъэджэ — а гушIылэм мэхъанэшхо езытырэмэ ащыщ еджаплэм сыщезыгъэджагъэу, джы непэ кызынэсыгъэми сикIэлэегъэджэу, кысэушыеу, упчIэжъэгъу кысфэхъоу, ишы-Iэныгъэ гъогу шIэныгъэм, плы-ныгъэм афэзыгъэлорышIэу, къа-джэу Шынджые ипшъэшъэ плы-гъэу ЕмтIыль Разыет Хьаджэ-бирем ыпхъур.

Разыет сикIэлэегъэджэ къо-дыеу щытэп, сырилофшIэгъу-нэуи, илофшIакIэ сыкIырыпплы-нэуи уахътэ кыхэкIыгъ. Ар кIэлэегъэджэхэм яшIэныгъэ зы-щыхагъэхъорэ институтым ты-щызэдэлажъэ зэхъу лъэхъаныр ары. ЮфшIэным къулайныгъэу илэхэм сащызыгъэгъозагъэхэм зэу ащыщ.

Разыет цыф мыгупсэф, юф-шIэным шыкIагъэ горэ илэу уигъэрэхъатыштыгъэп, юф ехы-жъагъэр гъунэм нимыгъэсэуи уигъэуцущтэп. Мыпшъыжъэу илофшIагъэхэм хахъо зэрафи-шыштым ишыпкъэу дэлажъэ.

Наукэм ылъэныкъокIэ гума-нитар ушэтынхэмкIэ Адыгэ республикэ институтэу КIэрэщэ Тембот ыцIэкIэ щытым тхэн-юфшIэнхэу щигъэцакIэхэрэм адыкIыгъоу, илъэс 30-м ехъу-гъэу Адыгэ къэралыгъо уни-верситетым студентхэр щыре-гъаджэх. Ежъ Разыет ицIыф гъэпсыкIи, илофшIакIи дэлажъэ-хэрэми, ригъаджэхэрэми, ри-гъэджагъэхэми дэгъоу ашIэ, уаси фашы, агъашIо, алъытэ, агурэлэ.

Разыет тикъуаджэкIэ апэ-

рэ бзылфыгъэу университе-тыр кызыеухым, еджаплэм щыригъэдженхэу кыгъэзэжы-гъагъ. Сянэу Гъэгусэрэ сянэ-жъэу Сарыетрэ зэдырагъа-штэу Разыет игугъу бэрэ кыи-фашыштыгъ: «Еплъ зэ, ышъхъэ ылытэжъэу, уасэ зыфишIы-жъэу, идахэ шIукIэ аригъалоу, Урысыем иуниверситет шъха-лэхэм ащыщ горэм кыище-джи, шIэныгъэ куу зэригъэгъо-ти икъуаджэ кыгъэзэжыгъ, цыфмэ ищытхэу алуатэ. Джары щысэ зытелхын фаер, джары узыкIырыпплын фаер. Ар зэ-реджагъэм фэдэу, зэрэзекIуа-гъэм фэдэу ори уеджэн ыки узеклон фае». А Разыетэу зыфалорэр слъэгъугъагъэп, сшIэ-щтыгъэп, ыцIэ зэрэзэхэсхырэм нэмыкIэу...

Сигушпысэхэр нахь чыжъа-лоу згъэкIуатэхэмэ, мыщ фэ-дэу сикIэлэегъэджэ нэгум кыи-кIэуцожы. Мафэ горэм ащ фэдизэу ренэу зигугъу кыи-фашыштыгъэр тикласс кыи-хъагъ. Нэлъуасэ зыккытфашыгъ, кытилуагъ тарихъымкIэ тызэ-рэригъэджэщтыр. КIэлэегъэджэр IэпэлцIый, лъэлэпцIый, зэлэ-жыуужы, зэлэпыдыжы, тэри тигуапэу зэлэтэплъыхъэ. Ти-унэ исхэм бэрэ зигугъу кыи-фашыштыгъэ Разыет джарэ-ущтэу тапашъхэ кыиуцогъагъ ыки ренэу зэхэсхыштыгъэ гу-щылэхэмрэ КIэлэегъэджэм ите-плъэрэ, зэлэсщэчыхъэзэ, сэ-р-сэрэу унашъуи зыфэсшыгъагъ сикIэлэегъэджэ фэдэ сыхъунэу. Зэрэхабзэу, блэкIыгъэ урокым

юфшIэнэу кытитыгъагъэмкIэ нэбгырэ заулэмэ зяупчIым, темакIэу «Хэгъэгъу зэошхор» зыфилорэм икIэлэотэн фежъагъ. Хэгъэгъу зэошхом къежъаплэу фэхъугъэр, тицыфхэр псэемиб-лэжъхэу яхэгъэгъу къаухъумэ-зэ зэошхом зэрэщыфэхыгъэ-хэр, ахэм япчъагъэ миллион тIокIым зэрехъурэр, ар лъэ-шэу гухэкI дэдэу зэрэщытыр кыкIыгъэтхыизэ темэр къелуатэ. Ахэр ары мыхъугъэмэ, непэ щылакIэу тилэр тилэщтыгъэп... Урок пэпчъ теубытагъэ хэлъэу, ежъ ишIэныгъи зэхатшIэу, шIэныгъэ зэрэтигъэгъотыштыр ары зыпылхыгъэр. Чылэм щы-щэу заом хэкIодагъэхэм ягугъу кыишIыштыгъ, тэри яунагъохэм талуигъакIэщтыгъ.

Разыет ригъэджагъэхэмкIэ лъэшэу тыфэраз. Тызыщызэ-рэгъуоирэми тизэхъахъэ къетэ-гъэблагъэ. Тызэрэгъэчэфэу ти-гукъэкIыжъхэм татэгущылэ. Ти-кIэлэегъэджагъэхэми ягугъу дахэкIэ тэшIы.

Непэ Разыет Хьаджэбиремэ ыпхъум имэфэки маф, щын-джые еджаплэм щыригъэджа-гъэхэм ацIэкIэ гушIэлэ дэха-бэ тефэ. Ахэр ежъ кылэжы-

Ныбджэгъу шIагъу

«Гъогу удытемыхъэу цыфыр къэпшIэщтэп» адыгэмэ алоу хабзэ. Разыет мызэу, мытлоу гъогу сыдытехъанэу хъугъэ. Ипсэуки, илофшIакIи, цыфмэ зэрафышты дэгъоу сыщыгъуаз. Илъэс щэкIым къехъурэ институтым, университетым тащы-зэдэлэжъагъ. Разыет розэм фэдэу кIэрэкIэ зэпытэу, илофи хэгъэнагъэу ылэжъэу, ныбджэгъу хыалэлэу, иунагъо ис игупсэхэм атеубгъуагъэу атегулыхъэ зэпытэу ары сэ зэрэсшIэрэр. Цыф шIэгъо дэдэу щытыгъэ. Разыет яни дэгъоу сшIэщтыгъэ. Ухигъэ-плъыхъанэу, гушIопсыр ынэ зыкIиз адыгэ бзылфыгъэу, ны шыпкъэ зыфалорэм фэдагъ.

Непэ Разыет анахь дэгъоу щылэр зэкIэ кыдэхъунэу, игу-псэхэм адатхъэу, илофи тхъагъо хигъуатэу илъэсыбэ ыгъэшIэ-нэу сыфэлъало.

ТУТАРЫЩ Мариет.
ШIэныгъэлэжъ.

гъэ шыпкъэу щытых. Цыфым кылэжыгъэр игъом дахэкIэ пэбгъохыным емыкIу хэмылэу кысшIошIы.

Разыет, уимэфэки мафэки тыгу кыддэлэу тыпфэгущIо! Псауныгъэ пытэ уилэу, гушIор

унэгъу кIэмыкIэу, хъарыр кыю-бэкIэу, гумэкIыр уимакIэу, гъа-тхэр зэрэдахэм фэдэу удэхэ зэпытэу, юфэу узыпылтым гу-хахъо хэбгъуатэу, илъэсыбэ-рэ укытхэтынэу тыпфэлъало.

КIЭСЭБЭЖЪ Нэфсэт.

Бзэр хэутэн дывмыгъэщ!

Гъэтхэпэм (мартым) и 14-м — адыгэбзэм и Махуэм ирихьэлэу, дэ дыу-щлащ Черкесск къалэм дэт зи N 8-нэ курыт еджапIэм деж адыгэбзэмрэ адыгэ литературэмрэкIэ и егъэджакIуэ Мырзей Светланэ.

щыхькIэ егъэджакIуэм упщIэ нэхьыщхьэу еттар къалэм деж лъэпкъыбзэр езыгъаджэхэм ялэ гукъеуэхэмрэ я лэжыгъэм хэлъ лъэ-пошхьэпохэмрэ теухуауэ щытащ.

— Эман жыхьэхэм къыщыщIэдзауэ цIыху цIэрылуэ куэд тетхыащ адыгэхэм. Абыхэм яфIэгъэщIэгъуэнт, яфIэдахэт ди фашэри, ди къафэри, ди хабзэри, ди бзэри. Ди тхыдэр бейщ, кууш. Ауэ абы хэткъым адыгэхэр сыт хуэдэу лъэшу щымытами, нэгъуэщI лъэпкъым езыхэр теуэу, езауэу щытауэ. Ар нэщэнэщ ялэу щыта дуней еплъыкIэм, гупсысэ лъагэм.

Нобэр къыздэсым ди лъэпкъым хуэзэфIэлащ эман жыхьэхэм, зауэ-банэхэм къыпхыху бзэр ихьумэну. Ауэ нобэррей щытыкIэм срогузавэ. Къэрал унафэ щхьэхуэм ипкIткIэ, щхьэж и бзэр иджыжын хуейуэ шагъэувым, адыгэбзэр

лупмэм зыщIа куэд къахэкIащ, — къыддогуашэ Светлана.

ЕгъэджакIуэм къызэрилъытэмкIэ, сабийхэм бзэр яфIэзыгъэкIуэдыр адэ-анэхэраш. Светлана желэ анэдэлъхубзэр зымыщIэ сабийхэр куэд зэрыхуар. ИкIи абы къыхэкIкIэ анэдэлъхубзэр дерсхэр хьэлъэу къащоху сабийхэми, абыхэм я адэ-анэхэми.

— «Бзэ лей щыIэкым, бзэр лейуэ зыщIэ мыхьумэ» псалъэжым къыдэкIуэу куэдым ди адыгэ псалъэ дахэхэр, купщIафIэхэр Iэпыдз ящI. Къалэм щеджэ сабийхэм яхэтщ адыгэбзэм нэхьрэ инджылызбзэм гулъытэ нэхьыбэ хуэзыщIхэр. «Адыгэбзэм нэхьрэ урысыбзэр бджыныр нэхь тынш» жызыIэхэри къахокI. Апхуэдэ псалъэхэм икьукIэ сагъэпIейтей. Апхуэдэ гупсысэ зыбгъэдэлъ адэ-анэхэм ягу къэзгъэкIыжыну сыхуейщ усакуэ гъуэзэджэ КIышкыуэ Алим и сатырхэр: «Адыгэбзэр зэзмышьащIэу, урысыбзэр сщIэн слъэкIакым».

Урыс псалъалъэ цIэрылуэр зэхэзылъхьа Даль жиIащ: «Цы-

хум и анэдэлъхубзэр зэрыгупсысэ бзэраш». ХамэбзэкIэ угупсысэ щыхьукIэ, уи бзэ ушэ-лъэпэуэжкIэ — лъэпкъым ушы-щыжкIым, — къыхегъэщ егъэджакIуэм.

Светланэ зэрэплъымкIэ, къалэм дэс сабийм адыгэбзэр ищIэнымкIэ жэуаплыгъэр куэд зыхьыр адэ-анэраш.

— Адэ-анэм я быным я бзэр Iурамышьхэмэ, абы къокI я быныр адыгэ лъэпкъым хатхыкIыжауэ. Унагъуэм къыщемыжъэ, абы шызэрамышьхэ бзэр анэдэлъхубзэ зэи хьукIым. Япэм дытхьэусыхэт «тхылъ дилэкым» жытIэти. Иджы тхылъри тхурукъу, жьыми щIэми дилэщ, ауэ сабийхэр псалъэкымы, араш Iуэхур. Алыфбейри ядогъащIэ, икIи тхылъи йоджэ, ауэ упщIэ ястмэ жэуап къатыжыфкъым, хамэбзэ инджылызбзэм хуэдэщ нэхьыбэм зэраджыр, — желэ егъэджакIуэм.

Светланэ и жагъуэу къыхегъэщ, мы илъэсым курыт еджапIэм къыщIэтIысхьа адыгэ сабий 28-м щыщ, 8-р мыхьумэ, адрей 20-р адыгэбзэкIэ зэрымыпсалъэр. Апхуэдэ классхэм деж Светлана къыщегъэсэбэп аудированнэ Iэмалыр. ЗэрыхьумкIэ, дерсхэр бзитымкIи — урысыбзэрэ адыгэбзэкIэрэ йокIуэкI. ЗэрыжилэмкIэ, дерсхэм къекуялэлэ сабийхэм псалъы 2 — 3 адыгэбзэкIэ зрагъэ-

щIауэ я деж кIуэжмэ, егъэджакIуэхэр абыи щогуфIыкI.

КъынэмышьIауэ, сабийм и адэ-анэм ящыщ зы нэгъуэщI лъэпкъым къыхэкIами, зыр адыгэмэ, дерсхэм къыщагъакIуэ щылэщ.

— Апхуэдэм деж анэр щыщIэлъэуэ «хьэуэ» жытIэкым, дапэрыуэкым. Бзэр IурытлъхьэнымкIи тлъэкI къэдгъанэкым, — желэ Светэ.

Мырзейм къызэрыхигъэщымкIэ, адэ-анэхэми зэрыжалэмкIэ, сабий IыгыпIэр хуабжыуэ зэран мэхьу лъэпкъыбзэр ялэщIэхуным. АтIэ, адыгэбзэкIэ псалъэу сабийм садым макIуэри, пIалъэ докIри урысыбзэкIэ фIэкI мыпсэлъэж мэхьу. Адыгэбзэр къыгурылуэми, абыкIэ иримыпсалъэу къонэ.

Светланэ къыхегъэщ адэ-анэхэм я щIэгъэжыуэн егъэджакIуэхэр зэрыхуэныкIуэр.

— Ди бзэр хэутэн дывмыгъэщI! Адыгэбзэм и лъэр быдэу увьжу, и лъагапIэр игъуэ-тыжын папщIэ, анэдэлъхубзэмкIэ егъэджакIуэхэри адэ-анэхэри мы Iуэхум псэемыблэжу телэжын хуейщ, — желэ егъэджакIуэм.

Догугъэ илъэс мин бжыгъэкIэ ди лъэпкъым къыдэгъуэгурыкIуа бзэр фэрыщIагъкIэ ямышьуэ-жыну.

ГЪУКIЭКЪУЛ Иринаэ.

Бзэр — гум и IункIыбзэщ

Ди республикэм шылажъэ егъэджакIуэхэм я IэпщIэлъапщIагъым, я щIэныгъэм здыхагъахьуэ институтым адыгэбзэмрэ абазэбзэмрэкIэ и кафедрэм ди лэжыгъэр зэхьэлIар, шэчыншэу, егъэджакIуэхэраш. Апхуэдэхэщи, методическэ, щIэныгъэ-методическэ чэнджэщхэм теухуа лекцэхэм, бзэ щIэныгъэм, Iуэрылуатэм теухуауэ щIэуэ гъащIэм къыхыхьа тхыгъэхэм егъэджакIуэхэр щыдогъэгъуазэ.

Ди бзэм и къулеагъыр мыкIуэдыным хуэунэтIа лэжыгъэр ди кафедрэм деж зэи щызэпыукIым. Абы къыпэкIуа къэуатщ еджапIэхэм ялэрыдгъэхэ методическэ пособиэхэр, чэнджэщхэр зэрыт тхылъ зэхуэмыдэхэр, едгъэкIуэкI семинархэр, конференцхэр. Кафедрэм и лэжыкIуэхэм хьэкъыпэкIэ ди фIэщ мэхьу икIи шэч къытетхьэкым бзэм и зыужыныгъэм къыкIэрыпчынкIэ Iэмал имыIэу зэрэпхам, абыхэм щIэныгъэ лъабжэ ялэн зэрыхуейм.

Ехьулэныгъэшхуэу долъытэ лъэпкъ еджапIэхэм, егъэджэныгъэм епхуэу екIуэкI зэхуэкIыныгъэхэм тещIыхьауэ, ди республикэм илъэс 20-м щигъуауэ къытхуадыгъэкIыу щыта тхылъхэр, 2010 гъэм къытхыщIэдзауэ дунейм къытехьэн зэрыщIидзар. Ди еджакIуэхэм я пашхьэ итлхьащ е 2-нэ — е 10-нэ классхэм анэдэлъхубзэр, адыгэ литературэр зэраджын тхылъ хьэлэмэтыщэхэр. Тхылъхэр щыдгъэхьэзыркIэ дэ дыпылъщ ахэр зэманым декIуу гъэщIэгъуэну, купщIафIэу дгъэпсыным,

гъэсэныгъэм теухуа тхыгъэхэр нэхьыбэу зэрыхэдгъэхьэным.

Е 2-нэ классым и «Анэдэлъхубзэ» тхылъыр щIэуэ ягъэхьэзыраш Бемырзэхэ Зурятрэ Зурабрэ. Андрей тхылъхэм ярытым и процент 80-м щигъур щIэуэ зэтхьуэкIащ. Ди гуапэ зэрыхьуши, тхылъхэр гъэхьэзырыным къыхыхьащ авторыщIэхэр. Апхуэдэщ: Чыржын Куклэ, Иуан Маринэ, Лымаху Маринэ, Хьэту Анетэ, нэгъуэщIхэри. Дауи, тхылъхэм хуэгъэзауэ ныкъусаныгъэ лыхьуэхэм къагъуэтыфунщ. Ауэ щымыуэр зыри зымыщIэраш...

Кафедрэм и лэжыкIуэхэм фIыщIэшхуэ яхудошI тхылъхэр щыдгъэхьэзырым дэлэпыкъуэгъу къытхуэхьуа, адыгэбзэмкIэ егъэджакIуэхэу Нартокъуэ Хужьэ, ГьукIэкъул Сэтэней, Мамбэт Фатимэ, Куэшбий Жаннэ, Жэмбэч Iэсидэ, Хьэмыкъуэ Iэминат, Щэнджатэ Маргаритэ, Куэбл Зитэ сымэ. Абыхэм зэхэту ди кафедрэм тыгъэ къыхуащIащ ксерокс, сканер, принтер, абыкIи зэдэдлэж Iуэхур нэхь тынш хьунымкIэ зыкъытщIагъэкъуащ.

Ди лъэпкъыбзэр джыным, ар щIэблэм ябгъэдэлъхьэным, ягъэщIэным, фIыуэ ягъэлапгъуным хуэгъэзауэ, ди егъэджакIуэхэм ехьулэныгъэфIхэр зыIэрагъэхьэ. Илъэсщ хьуауэ ди кафедрэм къыбгъэдэкIыу анэдэлъхубзэ езыгъаджэ егъэджакIуэ ныбжыщIэхэм я зэпеуэм, Ишхэрэ Кавказым и хэгъуэгупсо зэхьэзэхуэм, ди лэжыкIэр щыдогъэлапгъуэ. Апхуэдэу, 2013 гъэм Владикавказ къалэм щекIуэкIа зэхьэзэхуэм хэтат

хэмкIэ япэ увьпIэр къахьащ. АдэкIэ мащIэу сыкъытеувыIэну сыхуейт нэхьыжхэм сыт дымышьIэми, ди щIэблэм хуэмурэ бзэр зэралэщIэкIым.

Мызэ-мытIэу псалъэмакъ къэтIэтащ абыхэм папщIэ программа щхьэхуэ къыдэгъэкIын хуейуэ. Ауэ ар къыддэзыщтэн нобэкIэ дгъуэткъым. Хьэ-къыпэкIэ ди фIэщ мэхьу, мы лъэхьэнэ дызэрытым хэгъэзыхьыныгъэкIэ е шынагъэкIэ ди щIэблэм бзэр зэредмышьгъэ-

егъэджакIуэхэр, егъэджэныгъэ Iуэхум теухуауэ ахэр щIагъэдэу доклад зэхуэмыдэхэм. Ауэ жыIэпхьэщи, ди егъэджакIуэхэм щIэныгъэри, Iэмалхэри яцIыху мэлэжъэ. Iэпэдэгъэлэл зыщIэ закъуэтIагъуэ къытхэтми, я нэхьыбэр я пщэрылым псэемыблэжу пэрытщ. Иджыпсту абыхэм нэхьыбэу дээрэдэлэпыкъуфынур методическэ чэнджэщхэр зэрыт тхылъхэр, прописхэр, диктантхэмрэ изложенэхэмрэ зэрыт сборник зэмылIэужыгъуэхэр къахуэдгъэкIкIэрэщ.

Анэ-адэхэми захуэдгъэзэну дыхуейт. Шапхэри-бзыпхэри унагъуэм къызэрырахым хуэдэу, анэдэлъхубзэри сабийм анэ быдзышэм и гъусэу, Iурызылъхьэн хуейр анэ-адэраш.

АтIэ, девгъэгупсыс дэтхэнэри: дызэрыпсалъэ бзэм, дызэрыгупсысэм, ди зэхэщIыкIыр здынэсым, ди бзэм и зыужыныгъэм тхуэзэфIэкI хэлъхьэныгъэ хуэтщIу пIэрэ? Дэтхэнэми нэхьыщхьэу къыгурылуэн хуейр — бзэр дгъэкIуэдмэ, лъэпкъри зэрыщымылэжынраш.

Аращи, анэдэлъхубзэм и «IункIыбзэлухыр» зылыгъри, псом япэ сабийм ар езытыфынури зралъхухьа, зралыкI унагъуэраш, ди нэхьыжыфIхэраш, анэ-адэхэраш. Апхуэдэу щыхьукIэ, зэгуэр ди бынхэр щыщIэгъуэжын, дэри абыхэм дыщIагъэкъуээншэн дывмыгъащIэ.

КЪАНТЕМЫР Баблуцэ. КъЧР-м егъэджакIуэхэм я щIэныгъэм здыхагъахьуэ институтым адыгэбзэмрэ абазэбзэмрэкIэ и кафедрэм и доцент.

БЗЭ КЪУЛЕЙ
А бзэм (адыгэбзэм) и макъхэр апхуэдизкIэ телгъэ-джэщ, зэмыфэгъуэщи, жьыбгъэр зэрыфийр, ницIащэр зэрыщхьыщхьыр, псы уэрым и дауыщ, щIыр зэрыбауэр, псым хэлъ мывэдджейхэр зэрызэнтIэIур, гур къызэреуэр, бзур зэрыбзэрабзэр зыхьыбощIэ, абы ирипсалъэу цызэхэлхкIэ. Ар цыхьэщ зытехьуэр зыщ: адыгэбзэр хуэщIащ дунейм и къэхьугъэ псори кърипIуэтэным.

ТРУБЕЦКОЙ Николай,
 урыс щIэныгъэлI, 827 гъэ.

Багъ Марянэ, Черкесск къалэм дэт е 16-нэ еджапIэм адыгэбзэмкIэ щезыгъаджэу лэжарэ. 2014 гъэм Налшык къалэ щекIуэкIа зэхьэзэхуэм хэтат Куэбл Зитэ — Адыгэ-Хьэблэ еджапIэм адыгэбзэмкIэ щезыгъаджэр. 2015 гъэм Махьачкъалэ щекIуэкIа зэхьэзэхуэм хэтат Къэзэнокъуэ Фатимэ, Черкесск къалэм дэт е 18-нэ курыт еджапIэм абазэбзэмкIэ щезыгъаджэр. Мы щымы номинацэ зэхуэмыдэ-

джыфынум икIи мы лэжыгъэм и бгъэдыхьэкIэм иджыри фIыуэ, нэгъэсауэ дегупсысын хуейщ.

Щэху гуэри хэлъкъым адыгэбзэр, адыгэ литературэр зэраджым ехьэлIауэ уцIэгъуэ-вэнымрэ узэгупсысынымрэ зэрыкуэдым. ИкIи абыхэм теухуауэ гъэ къэс ди республикэм конференц зэхуэмыдэхэр щокIуэкI, бзэр зэредгъэджынымрэ адэкIэ абы и зыужыныгъэмрэ теухуауэ. Мыпхуэдэ зэлушIэхэм ирагъэблагъэ ди

Непэрэ адыгэ литературэр

Ллэшлэгъу планэ фэдизеу зигугъу тшырэм иублаплэхэм алуыгъэхэм къахиуытэжыгъэх титхэкӀо анахыжыхәри, япроизведение зырызхәри — Ю. Лъэустәным иновеллэ тхыльэу «Шъэокласэ икьэбархәр», А. Еутыхым иповестхәр зыдәт «Разрыв сердца». Ахәр хәмытхәу а лъэхъаныр къызышлогъэшлыгъуай. Ахэм апало хъугъэхәми лъэхъаным иублаплэ лутыгъэх Хь. Ишъынәр, Хь. Бәрәтарыр, Е. Мамыир, Кь. Къумпылыр, Р. Нәхаир. Мыхәми тхыгъэ гъэшлэгъонхәр къытфыщанагъэх. КъыкӀэлыкӀогъэ ильэси 10 — 12-ми чӀэнэгъэ макӀэп тшыгъэр — А. Хьэдэгъаләр, Н. Къуекъор, П. Кошбаир, К. Щашләр, В. Лъэцәрыр, Ч. Муратәр, нәмыкӀхәри, зэкӀэмкӀи нэгъырә зыбгъупшышым ехъу тхәкӀыжыгъэхәу, ау непэрэ адыгэ литературэр зыфәтлорэм пытәу хәуцагъэхәу, произведение гъэшлэгъонхәр къытфыщанагъэхәу. Гъэзет нәкӀубгъо закъом ар игъэфәгъуай, шъхәфәу узтегушылән фаеу ахәтыр макӀэп.

Джы непэ тарыгушхоу, дгъашохәу, дгъәлаплэхәу, ятхыгъэхәри тилитературэ пкьәоу кӀәтхәу тиләх И. Мәшбашләр, С. Пәнәшъур, А. Шъхәлахъор, Ю. Цуекъор, Хь. Хъурмәр, Хь. Пәнәшъур, Кь. КӀәсәбәжъыр, Р. Мәхъошыр, Ш. Къуикъор, Т. Дәрбәр, Щ. Ергъукъу-Щашләр, М. Емыжәр, Ф. Мамрыкъор, С. ГүтӀәр, З. Хьакъунә-Хъуажъыр, Н. ГьукӀәлпыр, Т. Къатыр, тылпыкӀуатәм нәмыкӀхәми ацӀэхәр къәтлоных. Ахэм тәц фәдә лъәпкь литературәхәу Темир Кавказми, Урысыеми ялэхәм ауж тыкырагъанәрәп.

Мәшбәшлә Исхъакъ изакъоу пштагъәми ар нәрылгъәу къыпфәхъу. Ащ ехылагъәу атхы-

гъэр макӀәп. Ау мы аужырә ильәс зауләр ары нәмыләми, ацӀә къемилоу уябгукӀон пльәкӀынәп. Кавказ заор къызылотыкӀырә тарихъ романхәу ытхыгъэхәм аӀәлпыкӀоу къыдигъәкӀыгъэ «Джасусым», «Рафыгъэхәр» зыфилорәм а темә иныр лъагъәкӀуатә. АдкӀә усән лофыр ыпӀәкӀә лъызыгъәкӀотәрә сатыриплыхәм ягугъуи умышлын пльәкӀыштәп. СатыриплӀ усә мини 2-м ехъу зыдәт тхыпкӀә «ПсынәкӀәчъ» ылоу 2014-рә ильәсым къыдигъәкӀыгъ. Ащи шъхәфәу утегушыләныр ифәшъуаш. Непэрэ адыгэ литератур тәломә, ащ шъхәфәу къыхәгъәунәфыкӀыгъән фәе хъугъәшлэгъэ ини тил: И. Мәшбашләм итхыгъэхәу урысыбзәкӀә зәдзәкӀыгъэхәр зыдәт тхыль 20 икӀыгъэ ильәсым шәкӀогъу мазәм къыдәкӀыгъ. Ари узәрыгушхон икӀун гъәхәгъәу тилитературә ышлыгъ.

И. Мәшбашләм ищысә тәтәу лъәпкӀым къырыкӀуагъәр, мы лъәхъаным изытет, игумәкӀгупшысәхәм непэрэ адыгэ литературәм икуупӀә зәлӀаыгъ пӀоми ухәукъоштәп. Ар нәрлэгъу къыпфәзышлырә произведениехәу мы лъәхъанәу зигугъу тшырәм щатхыгъэхәу, къыщыдагъәкӀыгъэхәу тиләри макӀәп. Ахәм ащыцых Цуекъо Юныс и «ГъучӀ тыгъужыым итаурыхъ» (1996), Кошбәе Пшымафә и «Дышъә тас» (1994), Пәнәшъу Сәфәр и «УӀәгъәжъ» (1994), Къуекъо Налбый итхыгъэхәу «Къушхъә ябгъ» (2002), «ЩымыӀәжымә ясәнабжъ» (2005), Бәгъ Нурбий усәкӀә ытхыгъә романәу «МәшлӀәчӀә мыкӀуас» (1997), Бахъуко Ерәдәжыб ироманәу «БоләтәкӀо Джамболәт» (2007), ахәм анәмыкӀхәри.

ЫцӀә къәпӀоныр тәфә Шъхъә-

лэхъо Абу итхыльәу «Лыхъужь машу». А. Шъхәлахъомрә К. Щашләрмә къыхәгъәщыгъәу уакъытегушыләныр япәсыгъ. Мыхәр шӀәныгъәләжъ иных. Адыгэ литературәм ишӀәныгъәләжъ Ӏәпәләсәхәу, ильәс пшы пчәагъэхәм литературә лофыгъохәр зыләжыгъәх. ӀәкӀыб хәгъәгу адыгә тхакӀомә ренәу ыналә атетәу Абу игъашӀә къехы. «Адыгэ хәхәсхәм ялитератур» зыфилорәр тхылитӀоу къыхиутыгъ. ШӀәныгъә лофшӀәгъәшхоу иӀәм ишыхъатых тхылӀищ зәхәтәу къыдигъәкӀыгъәр. Ащ фәд ЩәшӀә Казбеки. Непә къытхәмытыжыми, ышӀагъәм гъунә иӀәп. Томищ хъурә шӀәныгъә угъоигъәу гъәрәкӀо къыдагъәкӀыгъәми урыгушхонәу щыт. Художественнә гупшысәр, псалъәр зиләрылхъәу щытыгъә цыф, усәнри, прозәри, драматургиери щыгъәфедагъәх. Иповестәу «Ос фәб», итхыль зәхәуогъәгъә инәу «Бжыхъәпә чәц гүмәкӀхәр» къыдәкӀыгъәх.

Непә къахәбгъәщыштхәм ащыщ Пәнәшъу Сәфәри. Чәщи мафи ащ итхән лоф зәпигъәурәп. Мы аужырә ильәс зыбгъупшышым романхәу «Бәджәхъ», «Хъадырыхъ гъогу», «Мәлышъо зытелъәшвогъә тыгъужъ», повестхәмрә рассказхәмрә зыдәт тхыльәу «МыкӀыжыын гу уӀагъ» зыфилорәрә. Ахәр зәкӀә адыгәм ищыӀәкӀәпсәукӀә, изәхәтыкӀә-хәбзә къызщӀӀотыкӀыгъәх.

Прозәм джыри тыхәмыкӀызә, зигугъу къәтшлын фәе лъәныкӀохәр щыӀәх. Н. Къуекъом итарихъ произведениехәу «ЩымыӀәжымә ясәнабжъ», «ЗәкӀо мззым», Ю.Цуекъом и «ГъучӀ тыгъужыым итаурыхъ» ябгъуӀогъуай. Ау мыхәм шӀәныгъәләжъхәр бәрә атегушылагъәхәш, ащ тыкыщыцуцуныгу. Нә-

мыкӀәу зыцӀә къәпӀон фаеми ащыщыр Лъәцәр Вячеслав.

ГъобәкӀо тхакӀохәу Теуцожь Цыгъо, Ӏәшынә Хъазрәт ялӀагъохәр хәзымыгъәкӀәкӀәрә Н. ГьукӀәлпырә Т. Къатымрә ягугъуи къәшыгъән фәе. Адыгәбзә къабзә, жәбзә гъәшӀәгъон алульәу мы нәбгыритлурӀи матхә, нәмыкӀ сәнәхәткӀә лоф ашӀәзә къырыкӀуагъэхәми, тхыль дәгъубә къәләкӀәкӀыгъ.

ТхакӀоу Хъураш СултӀан къәджә щыӀәкӀәр игъәкӀотыгъәу къәгъәлӀагъо, ироманәу «ЧыжъәкӀә къәлӀәгъорә къушхъәхәр» зыфиләу 2002-рә ильәсым къыдәкӀыгъәм гупшысәбә уегъәшы ыкӀи художественнә къәлӀәкӀә-къәтыкӀә амалхәр зыми фәмыдәу ӀәкӀәлпых, иадыгабзә хъуау.

Тилитературә игъогу урыпләжымым, ащ дахәу зызәриштагъәр, къутәмабәу — поэзиер, прозәр, драматургиер зәрәпхырыкӀыхәрәм уегъәразә. Зы гъэзет тхыгъәм зәкӀә къыщӀӀотыкӀыгъошлӀ, тхакӀо ләпчә ыцӀә къәпӀоныр, ипроизведениехәм уакъыщыцуцуныр кӀыхәло мәхъу.

Адыгә литературәм бзылфыгъә усәкӀо гъәшӀәгъоныбә — ПәрәныкӀо Розә, Хъунәго Нурет, Ацумыжъ-Къумыкъу Разыет ыкӀи апәрә еджәгъә-гъәсәгъәу, драматургәу Натхәо Доләтхән (щыӀәжъхәп) афәдәхәу хәтыгъәх, хъаләләу литературәм зәрәщыләжыагъэхәм ащ ихудожественнә кӀуачӀә агъәлӀәшыгъ.

Непи литературәм, искусствәм жанрә зәфәшхәфхәмкӀә хәләжъәрә Емыж МуӀиләти игугъу къәпшынынр ифәшъуаш. Усән лофым ащ илӀәуж гъәнәфагъә хәлп. Иусә тхыльхәу «Къәгъәгъә шлуцӀ» (1990), «ТхәлӀәу» (1992) зыфилорәрәм

шъхъәу афишыгъэхәми ар агъәгъуащәрәп.

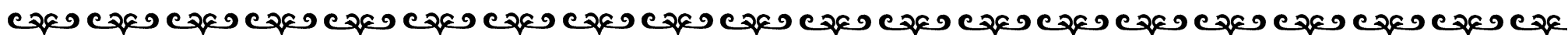
Джырә лъәхъанәу зигугъу тшырәм пытәу хәуцагъәх, хәтых Р. Мәхъошыр, М. Лыхәсәр, Ш. Къуикъор, Хъунәго Саидә, Т. Дәрбәр, С. Хъалыщыр, С. ГүтӀәр, Ф. Мамрыкъор, Хъакъунә-Хъуажъ Зарем, нәмыкӀхәри. Ахәм хәти зәрәлӀәкӀәу ятхыль зәфәшхәфхәмкӀә зыкӀаушыхъатыгъ.

Къыхәзгъәщымә сшӀоигъу игъәшӀә нахыбәр кӀәлӀәгъәдәжә къәзыхыгъә ЛӀыхәсә Мухъдин тхәкӀо-усәкӀо гъәшӀәгъонәу зәрәтиләр. Мыр драматургиени пыщагъәу, орәдус гъәшӀәгъонәу, тиреспубликә имызакъоу, нәмыкӀ шӀоӀырыбәмә ащызәлӀәшӀә.

Мы ыпшәәкӀә зыцӀә къәтӀуагъэхәм зәкӀәми адыгә поэзием шъхәадж ежъ илӀәгъуакӀә щыхәщы. Ахәм зәу ащыщ Хъунәго Саиди, ауштәу урагъәгупшысә иусә тхыльхәу «ОсәпсыцӀ» (1989), «ГъәшӀәм илӀагъохәр» (1994), «МәкӀә шъхәфит» (2001), «Зәхәуогъәгъә тхыгъэхәр» (2012) зыфилорәрәм.

Непэрэ адыгә поэзием зыми хәмыкӀәкӀәрә кӀуачӀәу хәт Къуикъо Шыхәмбий. Сюжет хәхыгъә е хъугъә-шӀагъә горәхәм анахыи, непэрә щыӀәкӀә лужум игупшысә, ифилософии куухәм, загъори къәуытыгъуаехәм, зәлӀаыгъых ащ иусә тхыльхәр. Ащ фәдәх Къуикъом итхыльхәу «ГъәшӀәр псыкӀефәхъ», «Гугъәм илӀагъу», урысыбзәкӀә къыдигъәкӀыгъәу «Звезда кочующего неба» (2001). Усә зәхәуогъәгъә тхыль ин хъазырәу 2008-рә ильәсым къыдигъәкӀыгъәм пае Къуикъо Шыхәмбий Адыгә Республикәм литературәмкӀә и Къэралыгъо шлухәфтын къырапәсыгъ. 2013-рә ильәсым джыри итхыльыкӀәу «ХәшыпкӀыгъә тхыгъәхәр» къыдигъәкӀыгъ.

МАМЫЙ РуслӀан.
Филологие шӀәныгъәхәмкӀә доктор.

Усәхәр

Сиадыгабз

СыкӀызәрәхъоу сиадыгабзә Сигъатхъәу Тхъәм къысӀуильхъагъ. Быдзыщәу синыдәлфыбзә Слынтфәмә къарылӀәдагъ.

Сә сыбзәу сиадыгабзә Шлу слӀәгъоу сәгъәбзәрәбзә. Сикласәу адыгә жабзәм Къырысәлуатә тихабзә.

ПсынәкӀәчъ къаргъом ижабзәу, Ташхъагърә огу шхъонтӀабзәу Къысцәхъу синыдәлфыбзә, Дәхәцәу сиадыгабзә.

Уфәсәгъадә гукӀәгъум, Уфәсәгъадә шлульәгъум, Уфәсәгъадә ныбдәжәгъум, Гъунджәм фәдәу гъунәгъум.

ГъәшӀәрә жабзәу сыбзә, Орырә сәрырә тызәу ТырәкӀо хышъә чынальәм, Тятәжъмә алогъә псалъәм.

Огу шхъуантӀәр — адыгабз. Чыгу гъәбжәхъур — адыгабз. ПсынәкӀәчъу мәбзәрәбзә, Тыгъә фәбәу ар къытфәпсы, Ощхы шъабәу мәлушъашъ. Сыдәу фәд адыгә пшъашъәм! КъәгушыӀә лпыжъ губзыгъәу, Нарт тхыдәжъ тыщегъәгуазә. Адыгабзәр — тильәпкыбз, Адыгабзәр — тильәпкыпс.

Сиадыг сә. Адыгабзәр — сыбзә Сянә къысӀуильхъагъәу. Адыгабзәр Лъәпкыым ыпсәу ЗәхәсшӀагъ бәшӀагъәу.

Адыгабзәр Фәд псы къаргъом, Тыгъә фәбәм, Огу шхъуантӀәм. ИгушыӀә шлу сә слӀәгъоу СәгъәлӀагъ, Сырәпагә.

Нарт лыхъужъхәм яжабзә

Чатәм фәдәу КыпеупкӀы. Зә бзыу цыкӀоу щәбзәрәбзә Гъәтхә мафәм Пчәгъу пакӀәм

Жыбгъә псынӀкӀәу къушхъә сыджхәм КъакӀольәты, ЗыкӀыретӀә. Къәшъо дахәм имәкъамәу ЗыкӀәлӀәты, Бзәр мәшӀәты.

Адыгабзәр шлу сәлӀәгъу, СәгъәлӀәпӀә, Сырәпагә. Адыгабзәу сыбзә дышъә — Сидунай сә, Сиунай сә.

Сә лыытакӀә зәсәгъашӀә

ТкӀопсы цыкӀлүхәр щыгъыжыеу ТипхәшъхәкӀә пыгъәнагъәх. Зы, тӀу, щы, пӀы, тфы... Тхәапш шьуӀа къәслӀытагъәр? Къыпызыгъәр пыхъожыгъы! Джыри зә къәсәгъәжъәжы:

Зы, тӀу, щы, пӀы, тфы... МыӀәрысәм тес бзыужыехәр. Пыу-анасын, быгыжыгъәх БзыуцыкӀлүхәр къысәмыжәхәу. Хы, блы, и, бгъу, пшы. ПшӀәнкӀә дәгъу адыгабзәр.

Гъәтхә орәд

«Зәдытый, зәдытый, Гъатхәу кыхъәр зәдытый, Тыгъәу къәпсрәр зәдытый, Оррә сәррә зәдытый...»

Бзыужыер мәгушӀуатә, Тес чыгышхъхәм пкӀәтә-лъатәу. ИорәдкӀә ар къытәтә. Гъәтхә мафәри мәшӀәты. «Зәдытый, зәдытый, ГушӀогъошхор зәдытый, Чыгуи огуи зәдытый, Мы дунаир зәдытый».

КӀӘМӘЩ Жанн.
КӀәлӀәгъәджә лофшӀәным иветеран.
Блащәпсын.

